

Vabadussõja Tähistel.

HIND 5 SENTI.

Väljaandja: VABADUSSÕJA MÄLESTAMISE KOMITEE.

Vastutav- ja tegevtoimetaja: Kolonelleitnant O. KURVITS.

Toimetuse aadress: Tallinn, Pagari t. 1; telef. kaitsväe 195.

Nr. 5 (14)

Tallinnas, 21. juunil.

1935.

Võidupühaks.

Kolonel A. Jaakson.

On juhtunud nii, et meie rahvus-riiklike suur-sündmuste tähtpäevad on kas sügis- või talvekuudel. Meie Maapäeva otsus enda kõrgemaks riiklikuks võimaks kuulutamiseks leidis aset 28. nov. (1917. a.) ja Eesti riigi ametlik väljakuulutamine 24. veebr. (1918. a.) — seega mõlemad riiklike pühi peame halvast ilmastiku oludel — sügis- ja talvekuudel — nagu sümboliseks tähenduseks meie karmist minevikust.

Meie kolmas riiklik püha — Võidupüha — on nagu saatuse tahtel ühtinud vana eestlaste rahvus-pühaga — Jaanipäevaga — ilusama aasta-ajaga, milline päev oli määratud päikese pühaks. Ja kui 1919. a. suvel, 23. juunil, päike jälle seisis oma kulminatsiooni punktil, siis vana liivlaste endisel maa-alal — Ronneburgi, Võnnu, Stolbeni, Lemsalu väljadel — võis vana Eesti päikesejumal näha oma paljukannatanud rahva ajaloolist võitu ajaloolise vaenlase üle. — See oli tõsine Võidupüha.

Et mõista ja hinnata Võidupüha suurust ja ulatust, peame analüüsima seda sündmust, kui ajaloolist võitu, kolmest algseisukohast: 1. võidu mõiste, 2. võidu alus, 3. võidu ulatus.

Mis tähendab võit üldises mõttes? — Võidu all mõistame tavaliselt suure töö ehk suurte pingutustega saavutatud resultaate, mille täitumine on riisikoga seotud. Tähendab, sündmus, mis võib täituda, kuid mis võib ka äparduda. Sündmus, mille kordaminek on „õnne asi“.

Kui ostame näiteks ühekroonilise loterii pileti, millega võib võita miljon, siis on selle õnneliku juhuse kordaminek võit. Mitte-võitmise korral on aga kaotus väga väike — kõigest üks kroon, mille eest lunastasime loterii pileti. Oleme aga loterii pileti-tesse paigutanud suuremad summad ja ei võida midagi, siis on kaotus muidugi suurem. See on võidu, kui õnnemängu tavaline mõte.

Kuid kui võtame näiteks inimese, kes elus püüab teostada elule riskantset ettevõtet, lootes selle eest üht ehk teist tasu, siis selle äpardumisel on kaotus juba väga suur — inimese elu.

Ja kui lõppeks tuleme nüüd meie rahva ajaloolise võidu juurde, kus oli kaalul terve rahva elu või surm, tähendab, võidu korral loodi riik kogu rahva sotsiaalsete, majanduslike, kultuuriliste ja poliitiliste hüvedega, kuna kaotuse korral oleks kadumisele ja hävingule määratud olnud kogu rahvas.

Mõnel rahalisel loteril või ka inimese isiklises riskantset ettevõtetel on tegevuse motiiviks inimese enda vabatahe, tähendab — isik võib toimida nii, ehk ta võib ka loobuda „õnnemängust“. Rahvas oma rahvus-riiklike ülesandeid teostades, seisab alati ajaloolise paratamatuse ees — kas olla või mitte olla. Tal ei ole valikut. Selles oluline vahe igasuguste muude võitude ja rahvus-riiklike võitude vahel.

Kui rahalistel õnnemängudel või ka üksikisiku riskantsetel ettevõtetel me paneme kaalule vaid teatava

summa, või viimasel juhul üksiku inimese elu, — siis rahvus-riiklikudel ülesannetel on kaalul kogu rahva olemasolu.

Selgitades just seda, mis oli meil kaalul võidu ehk kaotuse korral, millisesse olukorda oleks meie sattunud kaotuse korral, ja millises oleme kui võitjad, ainult nende olukordade kõrvutamisel mõistame oma ajaloolise võidu suurust. See vast võidu mõiste selgitamiseks.

Kui peatuksime nüüd teise põhimõttelise küsimuse juures — mis oli meie võidu aluseks, ehk teiste sõnadega, kuidas ja milviisil saavutasime võidu Vabadussõjas?

Nagu eelpool võidu mõiste analüüsimisel nägime, on võidu teostamine riisikoga seotud. Võit on õnneasi. Kuid ajalooline, rahvus-riiklik võit ei ole milliski juhuse, nagu seda on mõne võiduloosi käik. Suured riiklikud ja rahvuslised sündmused on alati põhjuslikes siduvuses mineviku ja olevikuga. — Riiklikud sündmused on ajalooliselt ettevalmistatud. Ajalooliselt oli ka ettevalmistatud meie Vabadussõda ja selle tulemus — meie võit.

Ori ei vaja mingisugust iseseisvust ega iseseisvat riiki. — Orjarahvast oli tarvis enne kasvatada rahvaks rahvusliku iseteadvusega ja rahvusliku tunnetega. Vähe veel sellest. Oli tarvis luua rahval ka kõige minimaalsem majandusline jõukus — kui alus ja eeldus oma rahvusliku omapära arenguks. — Oli tarvis suur hulk rahvuslike juhte — kui vaimlisi pioneere, teenäitajaid. Selleks kulus ära terve XIX sajand oma rahvusliku ärkamisega. Kuid oma riiklusest olime alles väga kaugel. Oli enne tarvis, kas või ajutisekski, nõrgestada meie kahte ajaloolist naabrit — Vene- ja Saksamaad

(Järg 3. leheküljel.)

Kvaliteet
õlled
Eksport Pilsen
Tartu must õlu

jooge
LIVONIA
ÕLUT

Café Grand
Pärnus, Kuninga 25, tel. 360.

Mugavaim ja elegantseim kohvik Pärnus.

Seltskondlikud mängud.
Muusika.

Kodu- ja välismaa ajakirjad ja ajalehed.

Austusega **Jul. Herrnberger.**

Kõige vanem ja täielikum pagari- ja kondiitriäri ning kohvik
Julius Herrnberger
Vilmsi 18, asutatud 1869. a.

Alaliselt suures valikus: saiad, tordid, pirukad, maiusküpsised, kompvekid jne.

Piim, kohvi tee, kakao, shokolaad, jäätis, mors, limonaad jne.

TOLMUMASK

Tolmumask, seestvaade.

Tolmumask, eestvaade.

on parim kaitseja, et tolm kopsudesse ei pääseks.

Valmistatud ja saadaval
Eesti Tervishoiu Muuseumis, Tartus
Pepleri tän. 32.

Hind Kr. 6.—

Kõige soodsamalt

ostate ja vahetate villade vastu maitsekaid ja vastupidavaid

üllikonna-, mantli-, kleidiriideid ja mitmesuguseid lõngu

J. SCHVEDE
VILLATÖÖSTUSE KAUPLUSEST

Viljandis, Tartu tänav 17
R. Natus'e majas.

Tartu Eesti Majanduse Ühisus

Tartus, Holmi tänav 12-18. — Osakonnad: Tartus, Võru tänav 4; Räpinas ja Pukas.

SUUREM JA KÕIGE VANEM MAJANDUSÜHISUS EESTIS.
Asut. 1908. a.

Müüb põllutööriistu ja masinaid, seemneid, väetisaineid, loomajõutoite, karja- ja kanakasvatuse tarbeid, ehitusmaterjale, käsitööriistu, masinarihme, kütte- ja määrdeõlisid, koloniaalkaupad jne.

Müük suurel ja väikesel arvil.

Ostab põllupidajatelt vilja, heina- ja linaseemet.

Tartu-Mustvee-Lohusuu, Tartu-Pala, Tartu-Meeksi-Räpina, Tartu-Oiu-Viljandi, Tartu-Narva-Jõesuu, Tartu-Viljandi-Pärnu, Tartu-Kastre-Võnnu ja Elva-Rannu-Sangla

autoliinide sõiduplaan

1935. a.

Reisijate ooteruum ja ärasõit Tartus, Narva tän. nr. 64

TARTU—MUSTVEE—LOHUSUU

vahel sõidab autobus üle Saare—Torma—Mustvee igal äripäeval Tartust kell 16.00, jõuab Lohusuu kell 19.25. Ärasõit Lohusuu kella 4.30 homm., jõuab Tartu kella 8.00 homm.

Segaveo autobus

sõidab Tartust Mustvee igal esmasp., teisip., neljap. ja laupäeval kell 10.00 homm., jõuab Mustvee kella 13.15 päeval. Mustveest ärasõit kell 15.15 p. l. ja jõuab Tartu kella 18.15.

TARTU—PALA

vahel sõidab autobus üle Koosa—Alatskivi—Kallaste Kodavere igal ärip. Ärasõit Tartust kell 16.15, jõuab Palale kell 18.45. Ärasõit Palalt kell 5.30 homm., jõuab Tartu kella 8.00 homm.

Segaveo autobus

sõidab samal teel igal ärip. reisijaid, kaupu ja igasugust bagaazi kaasa võttes. Ärasõit Tartust kell 10.00 homm. Palalt kell 15.00 p. l.

TARTU—MEEKSI—RÄPINA

vahel sõidab autobus üle Ahja-Rasina-Meeksi igal ärip. Ärasõit Tartust kell 15.45 p. l., jõuab Räpina kella 18.45. Ärasõit Räpinast kell 5.00 homm., jõuab Tartu kella 8.00 homm.

TARTU—OIU—VILJANDI

vahel sõidab autobus üle Puhja-Oiu-Tänasilma igal päeval. Ärasõit Tartust kell 5.00 homm. ja kell 16.00 p. l., jõuab Viljandi kella 8 homm. ja k. 19.00. Ärasõit Viljandist kell 5.00 h. ja kell 16.00, jõuab Tartu kella 8 homm. ja kell 19.00 õht.

TARTU—NARVA-JÖESUU SUVITUSHOOAJA LIINIL

sõidab autobus üle Mustvee-Iisaku-Jõhvi igal teisip., neljap. ja laupäeval Tartust kell 14.00, jõuab N.-Jõesuu kella 19.45. Ärasõit N.-Jõesuust pühap. õhtul kell 18.00. Kolmap. ja reedel kell 4.00 homm. Kuursaali eest.

TARTU—VILJANDI—PÄRNU SUVITUSHOOAJA LIINIL sõidab autobus igal äripäeval kell 14.00 ja jõuab Pärnu kella 19.45. Ärasõit Pärnust Grand-Hotelli eest pühap. õhtul kell 18.00. Teisip., keskn., neljap. ja laup. kell 4.30 homm., jõuab Tartu kella 10.15 hommikul.

TARTU—KASTRE—VÖNNU

sõidab autobus igal ärip. kell 10.00 hommikul, jõuab K-Võnnu kella 11.05. Ärasõit K-Võnnust kell 11.35, jõuab Tartu kella 12.45.

ELVA—RANNU—SANGLA

vahel sõidab autobus igal ärip. Ärasõit Elvast raudteejaama eest kell 16.15. Ärasõit Sanglast kell 6.35, jõuab Elva kella 7.30.

Kontor ja juhatus Tartus, Narva tän. 64. Telefon 1-49.

Kauba-Pank

Tartus, oma majas, Suurturg nr. 12. — Üldtelefon 1-83 ja 9. — Juhatus telefon 2-09.
Avatud äripäevadel kella 9—2.

KAUBA PANK asutatud 1905. a. ja on vanemaid rahaasutusi Eestis.
Oma kapitalid üle Kr. 485.000.—

ANNAB LAENE heade kindlustuste vastu. Laenajalt liikmemaksu ega lisavastutust ei võeta.
VÕTAB RAHA HOIULE makstes ajakohast protsenti.
SAADAB RAHA igasse kodumaa linna ja aievisse.
GARANTIID riigihangete, töölepete ja avansside kindlustuseks.
TOIMETAB SISSENÕUDMISI vekslite ja muude dokumentide järgi.
OSTAB JA MÜÜB välisvaluutat.

Toimetab kõiki pangaoperatsioone.

Kindlustuse Aktsia-Selts EESTI LLOYD

töötab puht Eesti kapitaliga ja Eesti tuutulmate majandusteadaste juhtimisel.
TARTU PEAESINDUS A.-S. KAUBA PANK.

Loomatervishoiu ja karjasaaduste puhtuse seisukohalt on parimaks aluspõhuks

turvaspõhk.

Hoidke ära hulgaline kunstpõllurammu sissevedu. asendades seda odavamaga ja väärtuslikumaga—

turvas-sõnnikuga.

Vähendage oma küttekulu, tarvitades kütteks odavamat ja otstarbekohasemat kütet—

pressturvast.

Ulila Turbatööstuse

kõrgeväärtuslikumaid saadusi—turvaspõhku, turvaspuru ja küteturvast müüb suurel ja väikesel hulgal.

Tartu Linna Elektri jaam.

Laod: Ulilas ja Tartus, Soola tän. 34/36. Kontor: Tartus, Sõõgiturg 7. Telefonid: 33, 1-48; 3-29 ja 3-51.

Kõrgeväärtuslikku omavalmistatud kivisõe-tõrva ja koksi soovitab tarvitajalle

Tartu linna gaasivabrik.

Ladu: Tartus, Aleksandri tän. 96, telef. 1-02.
Kontor: Tartus Sõõgiturg 7, telefon 1-48.

Ostame tapamajas ja sigade vastuvõtu päevadel raudteejaamades kõrgema päevahinnaga

loomi, vasikaid, lambaid ja peekonsigu.

Müüme oma kauplustes Tartus, Ülikooli t. 7, tel. 12-59 Tartus, Narva tän. 9, tel. 12-22 Tartus, Riia tän. 125, tel. 14-50
Tartus, Tähe tän. 72, tel. 12-18 Tartus, Narva t. 123, tel. 14-08 Valgas, Vabaduse t. 32, tel. 32

omatööstuse saadusi: vorste, suitsetatud peekoni, ribi ja sinki, seapäid ja -jalgu, sea-, looma-, vasika- ning lamba liha jne.

Kaup värsked ja kõrgeväärtuslikud.
Hinnad võistlematult odavad.

Ühisus „Lõuna-Eesti Eksporttapamajad“ Tartus.

Telefonid: Juhataja 11-64, kodune keskjaam 11-24 ja 11-28.

Võidupühaks.

(Algus 1. lk.)

kelle ahnitsemise ja saagihimud on alaliselt ristelnud meie kodumaal. See moment saabus Maailmasõja lõpp-aastail 1917—1918. a.

Meie iseseisvuse manifest 24. veebruarist 1918. a. on suur ajalooline dokument, millel tähtis riigiõiguslik väärtus. Näeb ju riigiõigus ette riiki originaalse võimuga territoriaalse sundühinguna. Kõik riigiõiguslikud elemendid olid 24. veebr. manifestiga meil täieliselt olemas — territoorium, rahvas ja riiklik võim. Kuid sama riigiõiguse teooria õpetab meile, et ükski riik ei teki mingisuguse õigusliku akti alusel, vaid riiki loob ta enese rahvas siis, kui ta tunneb enesel küllaldaselt jõudu olevat. Järelikult — riigi tekkimine on rahva jõu olemasolu küsimus. Füüsilisi, vaimseid ja majanduslisi jõude on vaja, et luua riiki. Riigi tekkimine on jõe akt. Ei aita midagi teiste riikide de facto ja de jure tunnustamised, kui üks riik ise püsida ei suuda. Tugev riik püsib ilma teiste riikide tunnustamiseta, kuna nõrk riik hävib ka siis, kui tal kõikide teiste riikide tunnustused olemas.

Kas oleme küllalt tugevad iseseisvaks riigiks, seda pidime tõestama ja näitama Vabadusesõja lahinguväljadel. Järelikult — meie riik loodud iseseisvuse deklaratsiooniga 24. II 1918. a. pidi kinnitama sõjalise aktiga — Vabadusesõja võiduga. Riigi tekkimine on jõe akt ja nimelt sõjalise jõu akt.

Nii verine ja brutaalne kui on sõda, ja eriti kaasaja sõda — on ta siiski kui paratamata vajadus rahva iseseisvusele viimiseks ja iseseisvuse kaitsmiseks. Sõja kaudu väljendab rahvas oma elujõudu — füüsilist, vaimlist ja majanduslist — kas ta suudab olla iseseisva rahvana ja riigina.

Ka meie Vabadusesõda näitas seda, et meie suudame iseseisvad olla ja selleks jääda.

Kui meie Võidupühal otsime oma võidu alust, siis ärme unustame, et see võit oli sõjalise akti tulemus lahinguväljal. See sõjaline intensiivsus tõusis oma haripunktile just Landeswehri lahingutes 1919. a. suvel ja tema tulipunktiks oli kuulus Võnnu-Stolbeni-Lemsalu lahing, kus raskes kolmepäevases võitluses lõime oma ajaloolise vaenlase otsustavalt. — 23. juuni oli suvine pööripäev ja ajalooline pööripäev. Sellepärast ongi 23. juuni meie Võidupühaks, kui suurima ajaloolise sündmuse tähistaja.

Võidupüha mõtte analüüsimisel peatuks nüüd kolmandama küsimuse juures — mis on meile annud Vabadusesõja võit? Vastus oleks selgem ja piltlikum, kui meie püüaks vastata küsimusele, milline oleks meie rahva seisukord siis, kui meie oleks Vabadusesõja kaotanud? Vabadusesõda kaotades meie oleks praegu olnud Saksamaa või Venemaa provintis. Ei ole raske endale ette kujutada meie olukorda nende rahvaste surve all.

Sakslased meie maal peremehed olles oleks juba ammugi teostanud oma ammuigatsetud koloniseerimise kava. Üle miljoni saksa talupoja oleks künnud meie väljasid, saksa ametnik oleks oma preisliku upsakusega ennast kõikjal maksma pannud, saksa keel oleks valitsenud kõikjal, eestlane — põlatud ja rõhutatud — oleks surutud endise teoorjuse seisukorda.

Venelased — meie maale peremeesteks jäädes — oleks toiminud lihtsamalt. Kogu meie haritlaskond ja rahva juhid oleks tapetud tšeka piinakeldrites või vaevelnud Volõgda ja Solovki vangilaagrites; ülejäänud rahvas oleks lihtsalt Venesse evakueeritud, nagu tehakse praegu Karjala ja Ingeri kodanikkudega. Maa oleks asustatud sissetoodud venelastega.

See on lühike ja tõeruu pilt, milline oleks meie seisukord, kui meie oleks Vabadusesõja kaotanud. See pilt ei vaja enam mingisuguseid kommentaare.

Nüüd kordaks meie endist küsimust, mis on Vabadusesõja võit meile annud?

Ta on annud kuni tänani kuusteistkümmend aastat iseseisvust ja rippumatut riiklik-kultuurilist elu, mille kestel oleme läbi teinud määratu arengu majandus-sotsiaalsel, kultuurilisel ja poliitilisel alal. — See areng, võrreldes meie rahva endise elujärgiga, on peadpööravalt suur ja kiire olnud, olgugi et meie, elades oma igapäevset elu — seda ei märkagi.

Võtame kas või meie ajalooliselt valusama küsimuse — maareformi. Maa tuli tema õigetele omanikkudele tagasi anda, selleks võõrandati üle kahe miljoni kolmesajatuhande hektaari mõisamaid, millest loodi kaheksakümmend tuhat talundit, kus saavad leiba ja tööd ligi pool miljoni inimest. See on juba riiklik suursaavutus, mille kõrval egiptuse püramiidid näevad välja väiksetena. See on aga alles osa meie maareformist. Lisame juurde see suur kava, mis alles teostamisel meie uudismaade harimisel, suured tööd meie maaparanduse alal, põllutöö intensiivsus, mis levinenud põllutöökoollide, põllutöö erihariduse tõstmisel. Ja veel — meie riigi liiklemisteed, mis paranenud tundmatusest, meie rahva tervised olud linnas ja maal, meie tööstus, kaubandus, mis näitab aastastalt tõusu.

Meie näeme määratud edusamme, majanduslisi ja sotsiaalseid võite, mille aluseks ja eelduseks vaid see, et võitsime Vabadusesõja.

Võtame meie haridus- ja kultuuri küsimuse. Meie maa on tihedalt ülekülvatud koolide võrguga ja meie-aja noorpõlv ei tea, mis on nälg ja janu hariduse järele. Endisel ajal oli haridusalal edasirühkijale äärmiselt kallid kaks mõistet — kool ja raamat. Nüüdse ajal meie maa kubiseb koolidest, raamatukogudest. On tekkinud suur hulk kutsekoole, kunstikoole, põllutöökoole, koolides on rikkalik tagavara õppevahendeid, koolid on sisustatud tervishoiu nõuetele vastavalt — ja koolides valitseb eesti keel ja meel.

Haridus-kultuuri saavutuste alla tuleks viia terve rida tervishoiu asutusi, hoolekandeaasutusi, teatrid, rahvamajad, muuseumid jne.

Nende loetelu viiks pikale. Kõik need asutused ja esemed kõnelevad meile võidust haridus-kultuurilisel alal, kuid võidust, mille lähtealuseks oli võit Vabadusesõja lahinguväljal.

Ja lõpuks meie poliitilised saavutused — nii välis- kui ka sisepoliitikas.

Meie poliitilised suhted on kõigeparemad nii lähedate kui ka kaugete naabritega. Meil on suurte ja väikeste riikide keskel häid sõpru, meil on loodud riiklikke leppeid, meie väliskaubandus näitab alaliselt tõusu tendentsi. Meie riiklikus sisekorrast valitseb igal kodanikul rahu ja julgeoleku tunne. Meie kaitseväge ja muud sisekaitse organid on valvsad oma kohust täitma riigi ja rahva vastu, nagu täitsid nad seda Vabadusesõja lahinguväljal.

Kõik see aga argu olgu meile unelauluks, et võiksim kätke rüppe pannes tukkuda. Ei. Riik — iseseisev riik on suur väärtus, mida lõime Vabadusesõja lahinguväljadel. Kuid riik on väärtus, mille kaudu tuleb luua uusi väärtusi — majanduslisi, sotsiaalseid ja kultuurilisi.

See kõik, mida nimetame üldnimetusega — rahvus-kultuuriliseks loominguks. Ja veel enam. Kui lõime oma riigi võidu tõttu lahinguväljadel, siis peame alati valmis ja võimelised olema teda kaitsma lahinguväljadel. See on Võidupüha suurim kohustus.

Järelikult Võidupüha õigustab ja kohustab. Võidupüha õigustab, et võime uhked olla võidu peale, ja seda õigustatult ja teenitult. Võitsime

Riigivanem K. PATS.

ju meie ägedais lahinguis oma ajaloolised vaenlased ja lõime riigi, lõime ta lahinguvälja võitute tõttu, näidates sellega meie rahva füüsilist ja vaimlist elujõudu.

Kuusteistkümmend aastat iseseisvat riiklikku elu on olnud aeg täis edu arenemist ja võite majanduslises, kultuurilises ja sotsiaalsel alal. Ja nüüd pühitseme Võidupüha.

Andku see Võidupüha kogu meie rahvale suurt moraalselt ergutust ja jõudu olla tugev rahvus-kultuuriliseks loominguks ja tugev riiklikuks enesekaitseks. Kasvatagu ja õhutaogu Võidupüha meil võidutahet oma eluõiguse kaitseks olevikus ja tulevikus.

Võnnu lahing-võidupüha.

Võnnu all oli ajalooline kohtamine. 21., 22. ja 23. juuni päevad 1919. Võnnu all on võrdsed Madise päevale 1217. Siis kohtasid samad vastased: ühel pool maa õiged peremehed, teisel pool vallutajad. Seisukohad olid selged nii tollal kui nüüdki. Meie tahtsime omal maal ise olla peremehed ja oma naabritega kui võrdsetega olla majanduslikus ja kultuurilises läbikämises. Meie vastane tuli emalt siia salakavalusega ja saagihaga ning tahtis meie üle ise saada peremeheks ja mitte ainult peremeheks, vaid orjaperemeheks. Meie vallutajad soovisid olla meie isehakkanud hooldajateks, kes kuulutasid kõigile, et ainult nemad oskavad ajada meie asju. Sündmuste keerises on meie salakavalad vastased ikka osanud oma õiget nägu ja tegu mõne õilsa eesmärgi taha peita varjule nii osavasti, et see eriti ausameelseis ja otsekohesusega harjunud kõrvalseisjais teatud usaldust on tekitanud. XII sajandil tuldi siia, et „laotada ristiusku“ nüüd 1919., et „võidelda kommunismi vastasena“. Meie teame kuidas siis Lääne-Euroopas paremini arenenud relvade kultuuri kasutati, meie küllade ja linnade vallutamiseks ja hävitamiseks, kuidas siin taanlastelt ristitud ristiti ümber sakslastelt, et sellega saada omale õiguse ka ristitute maa-ala peale, kuidas Saksamaal verbiti kahtlase minevikuga juhustetsijaid, et neid saata meie maale ja rahvale peremeesteks. Sääraselt toodi seda paljukiidetud kõrget kultuuri meie rahvale.

Kuidas oli siis aastal 1919? Kas ei olnud kommunismi vastu võitlemine meie vaenlasele nüüd samuti ettekäändeks, kui XII sajandil ristiusu levitamine? Selle näokatte taga loodeti nüüd kõige paremini teostada võivat. Selle väljamõelduse all siis toimetatigi siin alatusi, veeti ninapidi liitlasi — inglasi ja prantslasi, vangistati enamikus läti rahvuslik valitsus, temaldati eesti valitsus ja rahvavägi enamlasteks ja lõpuks peteti ka oma lihtsõdureid, igasugu valejuttudega ja alusega lubadustega. Võnnu lahingus lahendasime oma rahvusliku eepose lõpu stroofid. Kalev jõudis tagasi oma rahval õnne tooma, eesti põlve uueks looma. Võnnu all surmasime selle idamaise muinasjuttude mitmepealise ja paljukiitelise mürgise lohe, kes valmistus meie rahvast alla neclama. See on Võnnu võit.

Miks saavutasime aga Võidupühal võidu ja Madise päeval mitte? Kõige otsesem vastus oleks — sellepärast et olime otsustavale lahingule küllaldaselt ettevalmistatud. Lähemalt võiks seda põhjendada järg-

miselt: olime 700 aasta kestel juba põhjalikult oma vastast tundma õppinud, omasime küllalt kõrge kultuuri, omasime küllaldaselt sõjalisi kogemusi ja sõja juhte, omasime enam-vähem võrdse sõjatehnilise varustuse ja lõpuks oli veel värske mälestus meie vastase tõsisest näost okupatsiooni ajal, mida ei olnud veel unustanud meie kõige vähemarenenudki sõdur.

Võnnu all tegime tasa Paala lahingu kaotuse — saime jälle peremeesteks omal maal, kuigi meie kaotused Madisepäeva lahingus olid palju suuremad, kui meie vastasel Võnnu all. Kui Paala lahingus meie vastasel oli korda läinud kavalusega meie naabreid meie vastu sõdima tuua, siis Võnnu all meie sõdisime juba naabriga külgekülje kõrval meie ühise ja põlise vaenlase vastu. Kui Lembitul ei läinud korda küllalt kiirelt oma väge organiseerida ning juhtida ja oma korraldusi läbiviia ning üldiselt teatavaks teha, siis meie suurel juhil kindral Laidoneril olid kasutada võrdlemisi moodne sõjavägi ja moodsad juhtimisabinõud. Meie ei unusta kindrali sõnu, mis anti juhtnööriks kindral Pöderile ja meie võitlejatele: „Landeswehreitunnista Läti Ajutist Valitsust, ei tunnista ka meie Ajutist Valitsust... Inglise toetavad meid võitluses sakslaste vastu täielikult ja tahavad Lätimaa toitmise Liibavi kaudu

(Järg 4. leheküljel.)

FIRMA

A. & M. Univer

JAHUVESKI JA
LAUAVABRIK

TARTUS, MELTSIVESKI TÄN. 40/42.

Vabadussõja Mälestamise Komitee

Ioteriipiletite eest raha tasujatele.

Vabadussõja Mälestamise Komitee Loteriitoimkond on saatnud senini juba kaks meeldetuletust neile loteriipiletite omandajaile, kel piletite eest veel raha tasumata.

Selle juures on olnud juhuseid, et meeldetuletuse on saanud ka isikud, kel raha Komiteele tasutud. Nii mõnedki on avaldanud selle kohta oma pahameelt. Enamikus on süüdi aga rahasaatjad ise, kes pole selle toimumingu juures täitnud kõiki vajalikke nõudeid. On, näiteks, juhuseid, kus üks isik maksab teise eest, märkimata jättes, kelle arvele saadetakse summa kanda; samuti on asutustele saadetud piletite eest tasunud üksikud isikud ja ümberpöörduvalt; paljud rahasaatjad ei ole rahakaardil üldse oma nime ära märkinud. Loteriibürool puudub sarnastel puhkudel ka kõige parema tahtmise juures võimalus selguse muretsemiseks.

Asjata kirjavahetuse vältimiseks palutakse kõiki loteriipiletite eest Komiteele raha saatjaid edaspidi ühtlasi lahkelt teatada, samuti ka neid, kellega on selles senini olnud arusaamatusi:

1. Raha saatja ees- ja perekonnanimi (kui nimi muudetud, siis ka endine nimi).
2. Kui raha saatja teise isiku või asutuse eest tasub, või tasunud, siis kelle eest.
3. Missuguste loteriipiletite raamatute või piletite nr. nr. eest tasutud.
4. Millal ja kus postiasutuses raha ära saadetud.

Võlgnevad summad palutakse tasuda kõige lähemal ajal Komiteele, Tallinn, Vene tän. 1, või posti kaudu posti jooksvale arvele, nr. 300.

VABADUSSÕJA MÄLESTAMISE KOMITEE LOTERIITOIMKOND.

Võnnu-lahing võidupüha.

(Algus 3. lk.)

Landeswehri läbi seisma panna. Ainult ühte pidage meeles, kui tuleb sakslaste vastu välja astuda, siis julgelt ja kindlalt, et võit täielikult meile jääks... Ärge laske ennast lüüa, vaid kui tarvis lööge ise... Läti sõjavägedega töötage käsikäes ja seletage neile, et sakslaste likvideerimine on nende otsekohene ülesanne, aga et nemad üksi jagu ei saa, siis aitame neid... ja edasi.

„Meie sõjalist tegevust ei alga, kui aga Landeswehr seda teeb, siis ärge unustage, et Landeswehr, see on Balti parunid, on meie verivanused, kelle vastu meie ennast kõige jõuga peame kaitsma. Landeswehr on hästi varustatu, selle pärast peab nendega ettevaatlik olema. Ärge unustage aga, et kõige parem kaitsmine on edasitungimine, sellepärast julgesti kallale. Ohest tugevast vaenlasest

sai me jagu, loodame, et teisest ka saame.“ Need on meie ülemjuhataja sõnad, mis meid kandsid otsustavas lahingus meie vaenlase vastu ja neid sõnu võib seega kõrvuti seada ajaloo suurte väejuhtide käskudele enne otsustavaid lahinguid ja jäävad sellisena meil püsima igaveseks ajaks.

Võidupüha tuletagu meile meele, et Võnnu all küll võitsime, kuid meie vaenlane on ajalooline, kelle soovid jäävad läbi aegade ikka edisteks, kelle vastu peame ikka ja alati olema valvel. Kui nüüd süütame esivanemate eeskujul Võidupühal õhtused tuled, siis olgu need võidutuled meie Võidupüha võidu mälestuseks. Andku need tuled meie rahvale valgust, et suudaksime arenda ja püsida ajanõuete kõrgusel, juhtigu need tuled meie teid tormistel ja pimedatel aegadel, jäägu need meile igaveseks tuleks, mille leegid võiks hävitada kõiki meie vastaseid.

G. S.

Landeswehri sõja diplomaatiline tagakülg.

Ed. Laaman.

Eesti kokkupõrke aegu Landeswehri teeb liitriikide esindajate politika Baltimaal läbi järsu murrangu. Kuni Võnnu vaherahuni töötab ta ilmselt Eesti vastu ja Landeswehri poolt, nõudes, et Eesti väed Landeswehri eest taganeks Eesti-Läti keelepiirini. Võnnu vaherahust alates aga pöördub politika sootuks vastupidiseks: Nüüd toetab liitriikide esindus täie rõhuga Eesti nõuet, et Landeswehr taganeu Eesti vägede eest ja andku neile vabaks raudtee ühendus Ramotski-Schvaneburi kaudu, kagu Liivimaal enamlaste vastu opereerivate Eesti väeosadega.

Kuidas see poliitiline pöörang kohapeal toimus — see on osalt teada. See tuli liitriikide sõjamissioonide ülemuste vahetusest.

Kuni Võnnu vaherahuni oli liitriikide sõjamissioonide — kui mitte otsekohe juhiks — siis vähemalt vanemaks — Ameerika sõjaesindaja Liibavis ltn.-kolonel Varvick Greene. Nagu ameeriklastel sagedasti, oli tal Balti asjust kõige ebamäärasem ettekujutus. Ta oli algusest peale sattunud Balti sakslaste mõju alla ja need kujutasid asjatundmatule võõrale olukorda nii, et Baltimaal on olemas kõrgekultuuriga Balti rahvus-vähemus, keda taga kiusatakse, ja barbaarsed enamlased või poolenamlased pärisrahvad, kes vähemust taga kiusavad. Liitriikide sõjamissioone on Baltimaale saadetud enamlaste vastu võitlema ja vähemuste õigusi kaitsma. Järelikult on nende noobel ülesanne — toetada Balti sakslasi pärisrahvaste vastu.

Võnnu vaherahu sobitamisel oli seks paras juhus. Kõik liitriikide sõjaesindajad polnud seal mitte ühel meelel. Tallinnas asuvad Ameerika, Briti ja Prantsuse sõjaesindajad olid enne Võnnusse sõitu omavahel nõu pidanud ja oma valitsustele soovitanud, et Saksa väed Lätimaalt evakueeritaks — just nagu seda eestlased nõudsidki. Kuulda saades, et liitriikide missioonides Liibavis teised tuuled puhuvad, päris Prantsuse sõjaline esindaja Tallinnas ltn.-kol. Hurstel üllatavana Pariisist järele, kas Prantsusmaa pole mitte oma poliitikat muutnud ja loobunud Ulmanise valitsuse toetamisest.

Liitriikide esindus Võnnus, oli hästi kombineeritud. Prantsuse sõjaline esindaja Liibavis, ltn.-kol. Du Parquet, kelle saksavaenulikkus teada oli, oli kutsumata jäetud. Hurstel, kes tema asemele tuli Tallinnast, oli, nagu nägime, ise kahe vahel, kas Prantsuse politika mitte pole muutunud. Inglismaad esindas ltn.-kol. Tallents, uus komissar Balti riikide jaoks, kes vast mõne päeva eest oli jõudnud Londonist Liibavisse ja seega olukordi veel sugugi ei tunnud. Ülejäänud 2 esindajat olid ameeriklased — ltn.-kol. Dawley Tallinnast ja ltn.-kol. Varvick Greene Liibavist, neist viimane niihästi kõigi liitriikide kohapealsete missioonide, kui ka muidugi oma kolleega Dawley vanem. Seega kuulus Greenele ilmselt otsustav sõna.

Kõige pealt rahustas Greene oma kolleegisid seega, et nemad kui sõjamehed poliitilisi küsimusi üldse lahendama ei hakka. Nende mure olla puhtsõjaline — kuidas Landeswehri ja Eesti vägesid paremini enamlaste vastu suunata.

Et see küsimus ise oli ülimal määral poliitiline, seda ei pannud liitriikide sõjamehed tähele. Ja nii sündis, et kuigi liitriikid Lätis Needra valitsust ei tunnustanud, liitriikide esindajad Võnnus tunnistasid Needrale alluva Landeswehri — Läti väeks, järeldades sellest, et kogu Lätimaa temale olgu lahti. Üks diplomaatiline nali oli maailmas rohkem — Lätimaa anti sakslastele — rahvusliku põhimõtte nimel!

Samal 10. juunil 1919, kui Warwick Greene Võnnus eestlasi käsutas Landeswehri eest taganema, jõudis Tallinna reidile aurikul „Lucia“ rahukonverentsi uus peavolinik Balti riikide jaoks, kindral-leitnant Sir Herbert de la Poer Gough (Goff). Maailmasõjas oli ta olnud Briti 5-nda armee juhataja, kes 1918 kevadel Amiensis all Saksa peahoobi raskusest purunenud. Nüüd saadeti ta rahukonverentsi poolt siia, et sakslastele tunda anda liitriikide võidu raskust.

Pealegi oli Gough päritolult — iirlane ja poliitiliselt meelsuselt — vana liberaal, — eeldused, mis mõ-

Jemad rohkem arusaamist töötasid Balti pärisrahvastele, kui baltlastele.

Temale ei tarvitsenud eestlased Tallinnas oma tüli Landeswehriiga pikalt seletada.

— „Tähendab, sakslased istuvad teie väe ühendusteedel“, taipas ta kohe.

Rahukonverentsilt oli talle kaasa antud eriline volitus — uurida sõjalist seisukorda Läti ja Leedu rindel ja esineda ettepanekutega sealt Saksa väe evakueerimiseks. See volitus käis otse siia.

Kohe läks krahv von der Goltzile raadioga nõudmise — oma väed eestlaste ühendusteedelt ära koristada. Sama nõudmise said liitriikide esindajad kaasa, kui uuesti kokku tulid Võnnusse.

Sakslased olid kui pähe löödud, seda kuuldes. Diplomaatia enam ei aitanud, — jäi üle minna eestlaste peale jõuga.

Veel 1919 aprilli algul olid inglased üsna nõus olnud, et Saksa väed Lätimaal enamlastega sõdiks. Kui prof. A. Piip 1. aprillil ühe Inglise diplomaadile kõneles võimalikust hädaohust, et Saksa väed, vallutades Lätimaa, ka Eesti peale tulevad, luges see kartuse enneaegseks.

Inglased muutsid aga oma arvamist, kui sakslased 16. aprillil Liibavis Ulmanise Läti valitsuse kukutasid ja 22. mail Riia vallutasid. Nüüd anti juba Inglise rahudelegatsiooni poolt 6. juunil eestlastele nõu — rohkem väge tõmmata lõuna rindele, sest selle seisukord olla väga kardetav. Ning järgmisel päeval hoiatati võimaliku saksa komploti eest Vene Põhja-Korpusega. Saksa lennukite lugu, kes Vene senator Neidhardtiga maandusid Narva lähedal, jäi siis tumedaks. Nüüd seletab end. Põhja-Korpuse staabi ülem von Vahl oma mälestustes, kuulu järel olla Neidhardti läkitanud pärastised Bermondi toetajad — krahv Pahlen, Bellegarde ja Rimski-Korsakov, et kallutada Põhja-Korpust koostööst eestlastega ära — koostööks sakslastega.

Kui Landeswehr esmakordselt Eesti vägedele kallale kippus, nõudis Eesti välisdelegatsioon rahukonverentsilt, et Saksa väed Lätimaal tagasi tõmmataks Väina taha ja Läti välisdelegatsioon nõudis, et nad sootuks Lätimaalt välja evakueeritaks.

Nende nõudmiste puhul astus Briti rahudelegatsioon 6. juunil Pariisis kokku ja esitas liitriikide ülemnõukogule memorandum, nõudes, et Saksa väed sunnitaks Lätimaalt lahkuma või, vähemalt seda lahku- mist ettevalmistama.

Ülemnõukogu saatis memorandum 7. juunil arvamise avaldamiseks ülemnõukogule. Kogu Pariisi aparaat pandi käima.

10. juunil, just Võnnu vaherahu tegemise päeval, tuli asi üksikasjalisele arutusele rahukonverentsi Balti komisjonis. Selle meeoleolu oli ilmselt sakslaste vastu. Prantsuse esindaja Kammerer leidis, et senised manitsused pole olnud küllaldased ja soovitas, et vaherahu komisjon Spas sunniks sakslast taganema. Prantsuse sõjaline esindaja commandant Aublet tähendas, et saksa vastus marssal Fochi notele on kõrvalehüüv: nad olla küll valmis 6—8 nädalaga Lätimaalt evakueeruma, kuid kinnitada, et von der Goltz ei olla Läti siseasjusse seganud ja jääda oma ametisse edasi. Komisjoni esimees, Inglise esindaja Sir Esme Howard soovitas nõuda Saksa väe viibimata evakueerumist Baltimaalt ja pooldas seks sõjalisi surveabinõusid. Kui itaallane Torretta küsis, kas sakslaste evakueerimine ei too Lätimaal enamlaste hädaohu tagasi — vastas Howard, et seda ei olevat karta, — eestlased suutvat täiesti pidada rinnet enamlaste vastu Pihkvast Dvinskini, mis oleks palju lühem, kui oli Pihkvast Heinasteni. Eestlastel olla ka tahtmine minna Dvinski, sinna samasse olla ka marssimas Leedu ja Poola väed.

Sellele lisan Kammerer juurde eestlaste seletused, et nad meelsamini peaksid rinnet üksi, kui omades selja taga vaenlasi, kes neid takistavad organiseerumast. Sellepärast leidis Kammerer, et Saksa väest on Lätimaal rohkem kahju kui kasu ja nõudis tema viibimata evakueerumist, eeskätt aga vaenutegevuse lõpetamist eestlaste vastu.

Komisjon soovitas siis Goughile volitus anda sakslaste evakueerimise kontrollimiseks.

Järgmisel päeval — 11. juunil arutas Briti memorandum liitriikide ülemnõukogu, mis seks puhuks täiendati mereväe esindajatega. See leidis koguni, et von der Goltz töötab enamlastega kahasse, nõustus täielikult Briti ettepanekutega ja soovitas evakueerimist alustada seega, et Saksa väed lahkusid Liibavist ja Vindavist. Kuna Baltimaale liitriikide vägesid ei olla võimalik saata, siis soovitati seda enam toetada kohalikke rahvuslikke jõude. Evakueerimise nõudmised tulla esitada kõhku, enne kui Versailles rahulepingu allakirjutamisega vaherahu otsa saab. Peaksid sakslased tõrkuma, siis tuleb neile tarbekorral pealesuruda blokaadi väljendamisega.

Ülemnõukogu uue otsuse peale saatis Foch 18. juunil Saksale nõude lõpetada iga edasitung Eesti sihis ja vaherahu lepingu § 12 põhjal evakueerida viibimata Liibavi ja Vindavi ning võimalikult lähemal ajal kogu endise Vene riigi territoorium.

See Fochi nõue sai nähtavasti viimaseks tõukeks, mis viis Landeswehri kõike ühele kaardile panema ja ette võtma otsustavat pealetungi Eesti vägede vastu, lootes Baltimaal enne „puhas töö“ teha, kui liitriigid jõuavad pärisrahvaid mõjukamalt toetada.

Sõda Landeswehriiga — Saksa „tung itta”.

1. Sissejuhatusesks.

Sõda Landeswehriiga poliitilisest seisukohast vaadatud esimese lüli nende ajalooliste sündmuste ahelas, mis meile tuntud Saksa tungina itta, — „Drang nach Osten”, — mille algust tähistab ristirüütlite sissetung meie maale ja mis ei ole vaibunud ka tänapäev, vaid esineb uuel kujul, vastavalt muutunud olukorrale.

Sõjaliselt selle operatsiooniga Ülemjuhataja kindral J. Laidoner tahtis aidata pääseda võimule Läti rahvuslikul K. Ulmanise valitsusel, ta tahtis likvideerida Lätile ja Eestile vaenulikud väed ja sellega ühtlasi tagada meie riigipiiri lõunast.

Landeswehr selle sõjalise operatsiooniga tahtis maksma panna oma võimu kogu Lätis. Selleks olid temal head väljavaated, kui arvesse võtta, et Kuramaa ühes Miitavi ja Riia linnadega oli Landeswehri võimuses ja Kuramaal organiseeritud Läti sõjalised jõud olid tema kontrolli all. Oli vaja veel oma võimu maksma panna ka Põhja-Lätis. Sama saatus oli ähvardamas ka Eestit.

2. Balti-sakslaste kavatsusi enne Maailmasõda.

Sellest ajast peale, mil ristirüütlid vägivaldselt tungisid eesti maa-alale, kuni oma valitseva seisukoha lõpuni Saksa okupatsiooni lõpupäivil, on nende järglased balti aadli näol valitsenud eestlaste maad oma kitsaste kihihuvide seisukohast, arvestamata maa pärisrahva elulisi huvisid. Nii näemegi, et Balti suurmaapäivate püüded nende väikesele arvule vaatamata sajandite kestel olid suunatud sinna poole, et alal hoida oma mõju ja võimu selleks, et säilitada oma iganenud eesõigusi, mis riivasid maa pärisrahva elulisi huvisid.

Sajanditeks jäi püsima Balti aadli ülemvõim maa pärisrahva üle kuni viimaks Rootsi valitsus asus teostama mitmeid reforme. Kuna need riivasid aadli huvisid, astusid ta esindajad samme Rootsi valitsuse seljataga maa liitmiseks Venemaale külge, kuna Venetsaar Peeter vastutasuks lubas kinnitada aadli suured eesõigused.

Eestlaste maa liidetigi Venemaale külge ja aadlile kinnitati tema eesõigused. Hiljem Vene tsaarid kinnitasid kõik mõisnikkude kaugeleulatuvad soovid maa ja rahva kohta. Nendega anti maa pärisrahvas rüütelkonna piiramata meelevald alla, jäeti ilma kõigist inimõigustest, alandati eluta orjaks, keda osteti ja müüdi. Sellega võeti igasugune võimalus rahva arenemiseks ja omakultuuri edendamiseks.

Pärast Baltimaade liitmist Vene riigi külge oli kohalik aadel tsaari truuks toeks, pääsedes mõjukatele kohtadele Vene keisririigis. Kuid aadel jäi riigitruuks ainult senikaua, kuni tsaar ei kitsendanud nende eesõigusi. Kuid Aleksander II valitsemise ajal tõusid vene ühiskondliku mõtte alal uued voolud, neist mõõduandvamad nn. läänlaste ja slovofiilide liikumine. Need olid teatava määrani vaenulikud Baltimaade poliitilise korralduse ja erielu vastu sel põhjusel, et Vene riigi keskvoim kartis Baltimaadel Poola 1863. a. vabaduskatsete sarnast ülesastumist.

Venemaal oli sel ajal üles kerkinud suurte taluraha omavalitsuse ja kohtuüenduse reformid. Neid tahteti maksma panna ka Baltimaadel. Need uuendused ähvardasid aga sakslaste ülemvõimu Baltimaadel. Tuntud on sellest ajast vene slavofiili J. Samarin'i nõudmised, balti-sakslase ajaloo-professori C. Schirreni „Liivimaa vastus“ (1869. a.) Samarinile ja slavofiili M. Pogodini vastus C. Schirrenile.

Vene slavofiilide mõju vastu Balti aadel püüdis ära kasutada oma sidemeid Vene keisririigiga ja otsis abi ka Saksamaalt. Oma eesõiguste ja ülemvõimu alalhoidmiseks kerkisid üles koguni kavatsused luua Baltimaadest eri hertsogiriik Vene ülemvõimu all. Sellekohase ettepanekuga rüütelkonna maapäevale esines end. Liivimaa õuekohtu esimees V. von Bock 1862. a. Mitmesugustel põhjustel hertsogiriigi loomisest siiski loobuti.

Balti sakslaste püüded Saksamaal olid sihitud sinna poole, et Baltimaad Preisimaa külge liita. Nendel püüetel astus vastu Bismarck, kes rajas Saksamaa politika sõprusele Venemaaga, et sellest küljest kaitstud olla.

Keiser Aleksander III ägeda venestajana jättis kinnitamata küll Baltimaade rüütelkondade eesõigused,

kuid mõjuga hoovkonnas läks aadlil siiski korda kavatsused uuendusi Baltimaadel ära hoida.

Nikolai II ajal Balti aadli mõju hoovkonnas tõusis, eriti pärast 1905. a. rahutuste mahasurumist, millest aadlisse kuuluvad isikud kohalikkude karistussalkade juhtidena olid osa võtnud. Ühes revolutsiooniga olid aga maha maetud igasugused lootused kokkuleppele maa pärisrahvaga, eestlaste ja lätlastega. Kuna Vene valitsuselt ei loodetud kuigi palju seisuslike eesõiguste säilitamiseks tulevikus, siis pööras aadel pilgud uuesti Saksamaa poole lootuses, et Saksamaa viimaks ometi pöörab oma suurema tähelepanu idasse,

Kindralleitnant J. LAIDONER.
Eesti Kaitsevõjude Ülemjuhataja Eesti Vabadussõjas 1918—1920. ja praegu.

„Saksa kolonisatsiooni muistsele teele, piki rannikut üles kuni Narvani.“ Selle eesmärgi saavutamise jäigi Balti aadli orientatsiooniks, mis viis meie maa lõpuks Saksa okupatsioonini 1918. a. Senikaua tuli aga jagada võimu aadli ja Vene bürokraatia vahel niiviisi, et administratiivvõim, koolikorraldus ja kohtuasutused kuulusid venelaste valitsemisele; omavalitsuses, agraaroludes ja kirikus jäid maksma aadli eesõigused.

Balti aadli ja baltisakslaste read päris loomulikult teel kippusid kokku kuivama. Neile muretseti juurde kasvu väljastpoolt, sest maa pärisrahva saksastamise probleem pärast 1905. a. sündmusi tuli lõplikult jätta. — Sakslusele arvu loodeti suurendada saksa kolonistide sissetoomisega. Nende abil kavatseti koguni maa pärisrahvast oma kodumaalt välja tõrjuda. Nii algas 1907. a. Baltimaade koloniseerimine. Asunikke toodi Sise-Venemaalt. Kuni 1913. a. osteti Kuramaal 30 rüütelimõisat, kuhu asundati 13.000 saksa kolonisti. Kogu Baltimaale asundati enne Maailmasõda 18.000 kolonisti ja seda ajal, mil maa pärisrahvas maa puudusel oli sunnitud oma kodumaalt välja rändama laiale Sarmaatia legendikule, Venemaale.

3. Balti-Saksa püüded Maailmasõja ja Vene revolutsiooni ajal.

Balti aadlist põlvnevaid isikuid oli enne Maailmasõda tõusnud juhtivatele kohtadele Vene keisririigis ja ka Vene keisririigis. Ka Vene sõjaväes nii maa- kui ka mereväes oli arvukas pere Balti sakslasi. Need esinesid keisririigis ka sõjas Saksamaa vastu. Kuid baltlaste keskel, eriti nende hulgas, kes aktiivselt osa võtsid Baltimaade ühiskondliku elu kujundamisest, oli silmapaistvaid tegelasi, kes Vene-Saksa sõda olid am-

mugi oodanud ja uskusid Saksamaa võidusse igal juhul. Saksamaa võit pidi nende baltlaste arvates viima Baltimaa Saksa alla. Selle mõtte teostamiseks asutati Maailmasõja päivil Berliinis salajane Balti Usaldusnõukogu („Vertrauensrat“) end. Tartu professori T. Schiemann'iga eesotsas. Nõukogu tähtsamaks ülesandeks oli Baltimaade vallutamise mõtte levitamine mõõduandvates poliitilistes ja majanduslike ringkondades Saksamaal.

Kui Saksa väed 1915. a. Venemaale tungisid, esitati Balti Usaldusnõukogu poolt Saksa juhtivatele tegelastele paar pikemat märgukirja. Ühes neist väideti, et Baltimaa on Saksamaa põline pärandus, kus suurepärased koloniseerimise võimalused. Ainult Baltimaad vallutades võib saavutada võimu Baltimere üle. Teises märgukirjas 1915. a. augustist väideti, et Baltimaadele võib mahutada kuni 1½ milj. saksa talupoega, Saksa tööstus saaks siin kindla turu.

Saksa sõjalise edu juures ei jäänud need märgukirjad mõjuta ja mida rohkem suurenesid Saksamaa võidud Vene rindel, seda suuremaks kujunesid ka anneksionistide nõuded.

Saksa ametlik politika oli alul selles küsimuses väga tagasihoidlik. Kuid juba 1915. a. augustis avaldas kantsler Saksa võitude puhul poolehoidu anneksionistidele.

Baltlaste intensiivse propaganda mõjul, milleks 1915. aasta augustis hakati välja andma ajakirja „Stimmen aus dem Osten“, ja sakslaste võitude tõttu idas Vene rindel, kus jõuti välja Düünani, anneksionistid said riigipäeval otsustava enamuse ja 9. detsembril 1915. a. võisid deklareerida, et Saksamaa huvisid, sinna juurearvatud ka maadevõitmisel, tuleb täies ulatuses kaitsta.

1916. a. aprillis riigikantsler omalt poolt kinnitas, et Poola, Leedu ja Kuramaad Venemaale enam tagasi ei anta.

Balti sakslased rõõmustasid kantsleri töötuse üle, kuid olid ühtlasi mures maa saatuse üle, mis jäänud põhjapoolle Düünat. Nüüdsest peale, Balti aadel ei piirdunud ainult salajase Balti Usaldusnõukogu tööga Berliinis, vaid 1916/1917. a. talvel otsustas oma ametliku esindaja kaudu asuda Vene riigist lahkulöömise teele. Selleks ametlikuks esindajaks valiti H. von Stryck Voltvetist, kes läkitati Stockholm, otsesid läbirääkimisi pidama Saksa võimudega Baltimaade lahkulöömise asjus.

Kuid Baltimaade osa põhjapool Düünat oli veel Vene võimuses. Et Saksamaa avalikku arvamist tõugata ülejäänud Baltimaa vallutamisele, levitati Saksamaal 1916. a. sügisel kuuldusi, nagu oleks venelased Eestimaa ühes saartega inglastele võlgade katteks ära rentinud ja kui Põhja-Baltimaa Venemaale jääb, siis on seal tegelikult maksmas Inglise mõju, kuna Saksamaa peab Baltimaast jäädavalt loobuma.

1917. a. oktoobris järgnenud Eesti saarte okupeerimine näitas, et see kõmujutt oli saavutanud ka tagajärgi.

Vene revolutsiooni puhkedes balti aadel nägi oma lootuseid teostumas: revolutsioonis nähti Vene vastupanu nõrgenemist, mis Saksamaa võidulootuseid aina suurendas. Nüüdsest peale jätkati Saksamaal veel intensiivsemat kihutustööd Baltimaade annekteerimise mõtte levitamisel. Selleks otstarbeks loodi Berliinis 1917. a. mais uus keskus, — „Balti Saksa Selts“.

Kõik järgnevad balti aadli sammud on suunatud sinna poole, et mõjutada Saksa valitsevaid ringkondi ülejäänud Baltimaa osa okupeerimisele ja selle liitmisel Saksamaa külge.

Riia vallutamises 25. augustil (v. k.) 1917. a. aadel nägi oma lootuste täideminekut lignemas ja arvas paraja aja olevat protesti avaldada Vene Ajutise Valitsuse ees eestlastele antud Ajutise Omavalitsuse seaduse maksmapaneku vastu, nagu oleks selle seaduse andmisega rikutud balti aadli ajaloolisi eesõigusi. Selle samuga aadel oli avaldanud oma seisukoha, mis ei tunnustanud maa pärisrahva valitsemisõigust omal maal, sellele vaatamata, et maa pärisrahvas antud seaduse põhjal oli valinud rahvaesinduse — Maapäeva, kes 1. juulil kokku astus.

Kogu rahva poolt valitud rahvaesinduse ametisseastumisele vaatamata rüütelkonnad esinesid ainuõigusselkude maa esindajatena ja asusid koguni uue, kol-

(Järg. 7. lk.)

Kas olete juba tuttav meie ainukesel kodumajanduse ja kodukultuuri ajakirjaga

TALUPERENAIN

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused.

Proovinumbri hinnata.

mida loevad kümned tuhanded Eesti naised kõigis maailmajagudes.

Toimetuse ja talituse Tartus: Peeter Põllu 5, Telef. 9-37

Vabadussõjas langenuid kangelasi

mälestavad

Üoidupüha puhul:

Sadulsepa-peennaha tööstus ja äri J. Sulg Tartus, Riia 3	Meier Judeikin	
V. Särg Tartus, Promenaadi 2	Käsmu Laevaomanikud	
G. Saks Ortopeediline arsti- loomaarstiriistade tööstus Tartus, Riia 39	Valmisriete-äri B. Rubanovitsch Harju 22-24, tel. 436-95	Jul. Aberg Kaleviäri Tallinn. S. Karja 5,
L. Goldberg Moe- ja pudukaubad Tartus, Kütüni 6	„Polaris“ Eesti Kinnitus Aktsia-Selts Tartu osakond	
Kella- kullasepa tööstus ja kauplus P. Eichelmann Tallinn, V. Karja 2. Telef. 442-23	F. Braschinsky ja Pojad Tallinn V. Karja 12, tel 436-90	Karusnaha ladu A. Ratner Narva mnt. 71
E. Kopelovsky ja Co Metsa eksportäri Tartus, Valli 10, 45 Tel. 461-29, 461-19	A.-S. Eesti Kunstsarve Vabrik O. Kerson ja Ko	
R. Glassmann Shokoladi vabrik ja äri Tartus, Suurturg 1	Plekisepa töökoda D. Biek Tallinn, Müürivahe 5.	F. Vassermann Raamatukauplus Tallinn. Pikk 7.
Koloniaal- ja tubaka kauplus A. Kuus Tartus, Kaubahoov 18 Tel. 913	KOHVIK H. Feischner Harju 45.	Kluge & Ströhm Raamatukauplus Tallinn, Pikk 9. Tel. 429-46.
Tartu Piimaühing Tartus, Riia 40 Tel. 6-32	M. Smirnov Tallinn, Narva 24, tel. 302-68.	Tallinna Puuvilla riidekauplus Tallinn. V. Karja 12.
Nahavabrik JOH. GLÜCK Tartus, Kaubahoov nr. 14, telefon 15	K.-m. Sport Suur Karja 18, tel. 446-00.	Esimene Tallinna Vilditööstus Heeringa 4. Tel. 310-65.
B. Genss ja Pojad Tartus, Kütüni tän. 8	L. D. Epstein Tallinn. Asutatud 1876. a.	Lilleäri „MIMOSA“ Raeko,ahoones. Tel. 432-60.
Koloniaal-, veini- ja tubakakauplus A. Eek Tallinn, S. Tartu mnt. 19, tel. 304-94.		
Sõjaväe Majandusühisus Tartu osakond Tartus, Kütüni tän. 3, tel. 11-16.	Nahavabrik „Kalev“ Tartus.	Meesterahva rätsepaäri M. Andreesen Tallinn, Rataskaevu 14. Tel. 430-54.

Sõda Landeswehriiga — Saksa „tung itta”.

(Algus 5. leheküljel.)

mest end. Vene kubermangust (Eesti-, Liivi- ja Kuramaast) koosneva autonoomse riigi põhiseaduse koostamisele. See uus riik pidi olema Saksamaaga personaal-unioonis.

Nende oma kavatsuste teostamiseks rüütelkonnad palusid Saksamaad Baltimaade saatuse oma kätte võtta.

Mis puutub Saksamaa seisukohta, siis 4. nov. 1917. a. aset leidnud nõupidamisel otsustati soovitavaks luge- Baltimaade personaal-unioon Saksamaaga.

Kindralmajor P. LILL.

Kaitsemister, Vabadussõja Mälestamise Komitee esimees. Eesti Vabadussõjas Korraldusvalitsuse ülem.

Kuid Euroopa avaliku arvamise rahuldamiseks nõudis Saksa ametlik politika, et rüütelkonna esindused peavad ametlikud otsused tegema lahkulöömise üle Venemaast ja see otsus tuleb ametlikult Vene valitsusele teatada.

Nõuetavad otsused tegid rüütelkonna komiteed: 30. nov. (13. det.) 1917. a. — Eestimaa ja 17. (30.) det. Liivimaa maapäev. Eestimaa rüütelkonna ajaloos oli see neljas juhus riikliku kuuluvuse vahetamise üle otsust teha: 1561. a. ja 1600. a. vahetati Poola kuningaid Rootsi vastu, 1710 — Rootsi võimu Vene tsaari Peeter I vastu ja nüüd pöördi Saksamaa poole.

Saksa väejuhatuse luges rüütelkonna otsuseid küllaldaselt kogu maa saatuse määrajateks nagu 200 a. tagasi. Teisel arvamusel olid Saksa välispoliitika juhid. Rahvaste enesemääramist laiadel demokraatlistel alustel ei sõandatud nõuda Brestis, kus parajasti peeti rahuläbirääkimisi, kuna see võis võtta ebasoovitava suuna sakslastele. Selle vastu seati nõudmine, et eestlastelt korjatagu allkirju ühinemise poolt Saksamaaga. See aktsioon ei annud aga tagajärgi, kuna Eesti Maapäeva Vanemate Kogu oli selle vastu ja vastavalt informeeris ka kodanikke. Peale selle oli allkirjade kogumine raskendatud Eestis valitseva enamlike terrori tõttu.

Kuna maa okupeerimine seega viibis, läksid kohaliku aadli abipalved päevpäevalt tihedamaks, eriti Kuramaa ja Liivimaa okupeeritud osast. Saksamaa esitas siis nõude Balti aadlile, et rüütelkonnade otsused Vene riigist lahkulöömise kohta antaks teada Vene enamlikele valitsusele. Selle nõudmise kohaselt 15. (28.) jaan. 1918. a. H. v. Stryck andis Vene Nõukogude valitsuse esindajale Vorovskile märgukirja, — milles andis teada rüütelkonnade otsused Vene riigist lahu lüüa ja Saksamaa kaitset paluda. Saksamaa nõuded allkirjade korjamise ja Venemaast lahkulöömise kohta taotlesid vaid seda sihti, et varjata omi anneksionistlikke püüdeid kogu maailma ees.

Sellele pettemängule tõi ootamata lõpu Trotski avaldus 10. 2. 1918. a. Brestis, et ta sõja lõpetab ilma rahu allakirjutamata. See andis Saksa väejuhatusele võimaluse teostada Baltimaade põhjaosa vallutamist.

4. Balti-Saksa poliitilised kavatsused Saksa okupatsiooni ajal.

Maa okupeerimisega sakslaste poolt paistsid Balti aadli ootused ja lootused lõplikult täituvat. Saksa sõjaväe kaitse võis aadel maal valitseda piiramata võimuga.

Okupatsioonijast tuleks lühidalt allakriipsutada kaht momenti:

- balti aadli poliitilisi kavatsusi maa kohta ja
- koloniseerimise küsimust.

Nagu eelpool märgitud, balti aadel ei tunnistanud ei enese ei ka maa kohta maksvaks 30. märtsil 1917. a. Vene Ajutise Valitsuse poolt antud Ajutist omavalitsuse seadust, ei ka selle põhjal valitud maa seaduslikku esindust Ajutist Maanõukogu ehk Maapäeva, vaid luges maa esindajaks rüütelkonda, kes eeltoodu kohaselt võttis vastu otsusi Venest lahkulöömise ja Saksamaaga ühinemise kohta.

Okupatsioonijal nii Maanõukogu kui ka Ajutise Valitsus ei võinud enesest elumärki avaldada. Maa seadusliku esinduse asemel improviseeriti „rahvaesindused” — Maakogud (Landesversammlung) endile sobiva koosseisuga, kes oleks kinnitanud rüütelkonna otsused. Maakogud astusid kokku — Tallinnas 9. aprillil 1918. a. ja Riias 10. aprillil. Mõlemad võtsid vastu otsuse Venest lahu lüüa, sest need „rahvaesindused” olid moodustatud niiviisi, et sakslastel oli mõlemas kogus enamus. 12. apr. astus Riias kokku ühine „Maanõukogu” (Landesrat) kes palus Eesti ja Liivimaa kehtvalt Saksa sõjaväe kaitse alla võtta ja moodustada Eesti-, Liivi- ja Kuramaast omaette riigi personaal-unioonis Preisimaaga ja selle kaudu Saksa riigiga. See otsus anti edasi Saksa valitsusele ja 21. aprillil saadi kantslerilt nõusolek sellele ettepanekule.

Nüüd alustati maa siseelu korraldamist, mille lõpusihiks oli maa täielik saksastamine. Maa pärisrahvaste keel ja kultuur pidi maad andma saksa keelele ja kultuurile.

Maad kavatseti koloniseerida saksa asunikudena. Selleks oli Kuramaa aadel juba Maailmasõja ajal lubanud 1/3 oma maast. Eesti- ja Liivimaa rüütelkonnad töötas teha sedasama konverentsil, mis ära peeti Tartus 16.—18. juunini 1918. a.

Baltimaade koloniseerimine saksa asunikudena tähendas palju suuremat hädahoitu maa pärisrahvale, kui seda oli olnud venestamine.

1918. a. suvel Saksa valitsus pidas läbirääkimisi Vene enamlike valitsusega. Selle tulemuseks oli lisalepingu sõlmimine 27. augustil 1918. a. millega Venemaa ütles ära kõigist õigustest Baltimaade kohta ja nende saatuse jäi vormlikult Saksamaa otsustada.

Kuu aega hiljem, 22. sept., Saksa keiser tunnistas Baltimaad iseseisvaks. Seega näis Baltimaade liitmine Saksa külge juriidiliselt küps olevat. Maanõukogud olid soovi avaldanud, Venemaa oli sellega nõus olnud ja Saksa keiser oli seda armulikult rüütelkonnale kinnitanud. Keisri teadaande põhjal, mis saabus Riiga 16. okt., astus Riias kokku ühine Eesti-, Liivi- ja Kuramaa Maanõukogu, kes pidas koosolekuid 5.—9. nov. 1918. a. Moodustati Balti ajutine valitsus (Regentschaftsrat) ja Balti Maanõukogu (Landesausschuss). Need pidid olema kõrgema võimu kandjad. Valitsusele anti dekreediga ja temale tehti ülesandeks väljatöötada põhiseadus.

Valitsejaks kutsuti Mecklenburgi hertsog Adolf Friedrich. H. von Stryck pidi võitma liitlaste nõusoleku selle kava läbiviimiseks.

Nende kavatsuste lõplikust elluviimisest tõmbas kriipsu läbi L.-Euroopa liitriikide võit Saksamaa üle ja Saksas puhkenud revolutsioon.

5. Balti-saksa hertsogiriigi ülesehitamise kavade jätkamine Vabadussõja I poolel.

Asudes hertsogiriigi loomise teele, balti aadlile ei võinud kahe silma vahele jääda see asjaolu, et uus riik vajab oma julgeoleku kaitseks ka sõjalist jõudu. Selleks ei võinud olla kogu rahvast moodustatud sõjavägi, mille koosseisus tol ajal oleks võinud lugeda vähemalt 90% maa pärisrahvast, kes vaevalt oleks toetanud uut Balti riiki kavatsatud kujul. Selles nähtavasti tulebki otsida meie riiklik-rahvuslike väeosade laialisaatmise põhjust 1918. a. aprillis.

Neil kaalutlusil hertsogiriigi loojad juba 1918. a. suvel olid astunud läbirääkimistesse okupatsiooni võimudega n. n. balti vägede — „einer baltischen Truppe” — moodustamiseks. Formeerimise eeltöödega alustati juba 1918. a. suvel, Saksa okupatsiooni ajal, kuid formeerimisega tehti algust alles 1918. a. novembri I poolel.

Balti hertsogiriigi kaitsejõudu nimetati maakaitsevääks, saksakeelse nimetusega „Landeswehr”, mille all mõistame kõiki meie vaenulikke jõude (juurdearvatud ka rauddiviisi) Võnnu operatsioonis. „Landeswehr” moodustati 18—60 a. vanustest sõjakõlvulistest ja hertsogiriigile ustavatest kodanikest — vabatahtlikest. Relvad, varustuse ja toidu „Landeswehrile” andsid okupatsioonivõimud selles lootuses, et nende eest uus Balti riik tasub edaspidi.

Sellele vaatamata, et Saksamaa oli Maailmasõjas kokku varisenud ja Saksa okupatsiooniväed Baltimaadelt lahkumas, jatkati Riias „Landeswehri” organiseerimist suure kiirusega, kuid kas selle Lätimaa kaitseks, kus maksmas rahva enamuse tahe? 1919. a. talvel ja kevadel Kuramal aset leidnud sündmused näitasid, et aadel ei tunnusta Lätis rahva enamuse taht, vaid endi kitsaid kihihuviseid ja nende taotlemiseks saksa sõjalise jõu toetusel jätkas hertsogiriigi kavade elluviimist, milleks jatkati ka Landeswehri organiseerimist.

Saksa sõjaline jõud okupatsiooniväeosade näol oli laostumas: revolutsioon oli lõhkunud ka Saksa sõjaväe. Meeskond oli väsinud 4,5 aastat kestnud Maailmasõjast

ja ruttas koju kiiremalt, kui seda võimaldas korrapärane taandumine. Idast aga olid pealetungimas enamlaste väed. Seepärast siis otsustas okupatsioonivägede juhatus moodustada vabatahtlikest okupatsiooniväe sõduritest väeühiku, kes oleks nõus vajaduse korral punaväe vastu sõdima. Niiviisi pandi alus väekoondisele, keda nimetati raudbrigaadiks. Seesama raudbrigaad, laiendatud rauddiviisiks, oli meie vastaseid Võnnu lahingus.

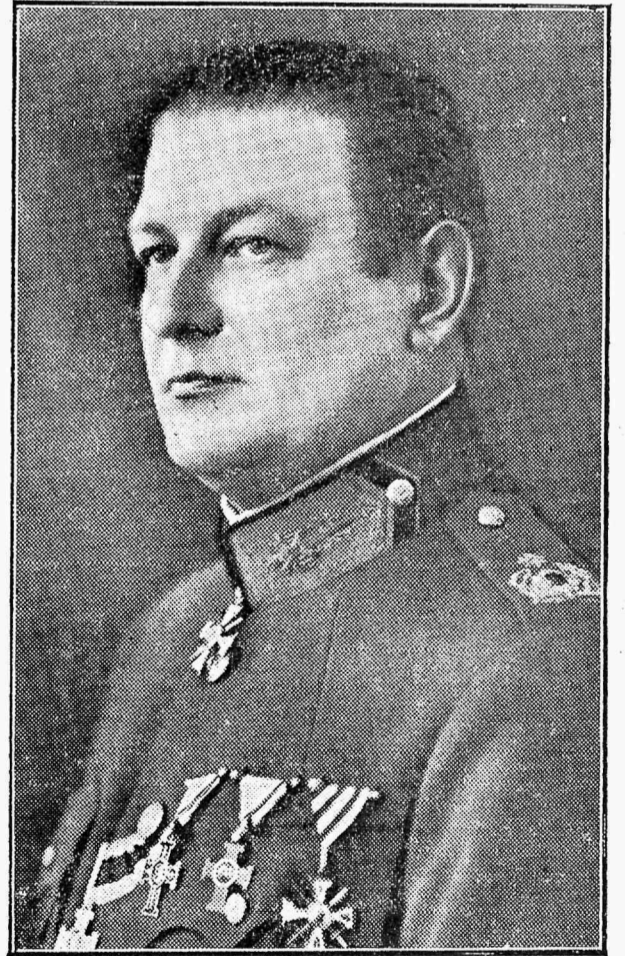
18. novembril 1918. a. Läti Rahvuskogu kuulutas Läti iseseisvaks. Rahvusnõukogu andis võimu Ajutise Valitsuse kätte, kes asus organiseerima oma sõjalisi jõude. Kuid Läti Ajutine Valitsus oli käsist-jalust seotud okupatsioonivõimude poolt ja seepärast rahvuslike vägede organiseerimise töö olid vaid õige väikesed tagajärjed.

Riias organiseeritud sõjalised jõud ei suutnud kaitseda Läti pealinna, vaid olid sunnitud selle 1919. a. jaanuarikuu esimestel päevadel maha jätma ning taanduma Liibavi poole. Jaanuarikuu keskel okupatsioonivägede riismed olid väljajäetud Lätist ja seega kadunud vajadus raudbrigaadi järgi. Kuid raudbrigaad ei lahu. Tema etteotsa astus saksa armee ohvitser, kes asus väekoondise täiendamisele vabatahtlikkudega ja laiendas selle rauddiviisiks. Balti-saksa väeosade täiendamiseks loodi vabatahtlikkude värbimise võrk üle kogu Saksa riigi, keskkohaga Berliinis. Ka „Landeswehri” juhiks nimetati Saksa ohvitser. Kõigi Kuramal viibivate Saksa vägede juhiks kutsuti kindral von der Goltz, kes tõi juurde uusi vägesid Saksamaalt. Saksa sõjatagavaradest varustati, relvastati vabatahtlikke ja neist organiseeriti ikka uusi ja uusi väeosi.

Mida taotles siis Saksamaa?

Kindral Goltz Saksamaa idapolitika teostajana oma raamatus „Meine Sendung in Finnland und im Baltikum“ lk. 126—127 märgib oma ülesannetest ja kavatsustest Baltimail järgmist:

„Esiolguks ainult küll Ida-Preisimaa kaitsmiseks määratud, nägin ma oma ülesannet suures idees, — raskelt ähvardatud sakslusele tuleviku loomises... Samal ajal oli vaja õnnetult lõppenud sõjast päästa mis päästa võis. Saksamaa oli idas võidukas. Oleksime seisnud veel Petrogradi lähedal, kui mitte idaväed poleks mässama hakanud. Soome kogemuste põhjal hindasin ma punaväge madalalt. Miks ei võidud 1918. a. augustis kõrvaldatud idapolitikat jätkata koos „valgete” venelastega mingisugusel muudetud, sobival kujul, enamusevastase võitluse lipu all, pealegi kui Inglismaa jõud end ainult merel näitas? Mikspärast ei võidud teed valmistada majanduslikuks ja poliitiliseks lignemiseks tulevasele Venemaale? Venemaale, kelle haritlaskond oli maha tapetud ja seepärast jäänud saksa kaupmeeste, tehnikeride, juhtide järgi, kelle äralaastatud ja inimestest tühjad lääneproovintsid nõudsid oma viljakale pinnale usinaid saksa talupoegi? Niiviisi võis okupeeritud ja hiljem äralangenuid maa-kohtadele paljudele kodutuile muretsema tööd ja leiba, eriti aga minu sõduritele, kes värbitud koloniseerimisliitlastega: Venemaa ei võinud nüüd selle vastu olla pretensioonis nagu enne sõda.”

Kindralmajor N. REEK.

Kaitsevägede Staabi Ülem. Eesti Vabadussõjas 5. jal. rügemendi ja 3. diviisi staabi ülem.

Nii siis kindral Goltz kui Saksa idapolitika teostaja kavas ei olnud mitte Eesti ja Läti rahvusriigid, vaid sakslastega koloniseeritud ja Saksamaast ärarippuvad Balti provintsid kas hertsogiriigi näol või mõnel muul kujul.

Kindral Goltz laiulatuslikku kavasse mahtus küll Balti-Saksa hertsogiriiki ühenduses Saksamaaga ja Balti aadli ülemvõimuga, kuid sinna ei mahtunud Läti rahvusriik, Läti ülemvõimuga. Ja seepärast kindral Goltz nimetab Läti Ajutist Valitsust poolenamlikeks ja ootab ainult soodust juhust sellest lahti saamiseks.

Esimese riigipöörde kava paljastasid lätlased 1919. a. veebruaril keskel, mil saabus Rootsist laev Liibavisse.

(Järg 8. leheküljel.)

Sõda Landeswehriiga — Saksa „tung itta“.

(Algus 5. leheküljel.)

Sellega sõitis kaasa keegi Skandinaaviast pärit olev ohvitser, keda lätlased kahtlustama hakkasid ja läbiotsimise toime panid. Leiti dokumente, mille järgi juba eelpoolnimetatud H. von Stryck oli vandeseltsi eesotsas, kelle ülesandeks oli Läti ja Eesti valitsuste kukutamine ja uue Balti riigi loomine. Leitnud dokumentide hulgas oli erilist huvi pakkuv lepingu kava kindral Goltziga. Selle kava järgi von Stryck pidi hakkama uue Balti riigi valitsejaks „Heermeisteri“ nimetuse all, kelle väejuhiks pidi saama kindral Goltz. Hiljem lätlaste poolt arretereeritud Saksa alama von Stock'i juurest leiti peensusteni väljatöötatud Balti riigi konstitutsiooni kava. Kuna Läti Ajutisel Valitsusel läks korda seda sahanõu paljastada, jäid need kavad muidugi teostamata.

Koostööst Läti Ajutise valitsuse ja balti Rahvuskomitee vahel ei saanud asja, kuna see koostöö oli võimalik vaid hertsogiriigi vaimus. Läti valitsus omalt poolt oli aga astunud tegelikke samme maatameeste varustamiseks maaga, milleks asutas erilise riigimaade fondi. Mõisade maid fondi küll ei määratud, kuid mõisnikud nägid selles korralduses hädaohtu oma mõisadele. Seepärast otsustasid nad Läti radikaalset ministereerimist kõrvaldada. See ülesanne pandi Landeswehri lüügiiosale. Läti pataljon viibis sel ajal väerindel ja ei saanud midagi ette võtta oma valitsuse kasuks. Vaevalt oligi see mõeldav olemasolevate jõudude vahekorras juures.

Riigipööre Liibavis leidis aset 16. aprillil 1919. a., mil Landeswehri lüügiiosa areteeris mõned Läti ministrid ja võttis relvad Läti tagavarapataljonil sõjasadamas. Peaminister K. Ulmanisel läks korda põgeneda inglaste kaitsel Liibavi reidil viibivale a/l „Saratov“, kuhu ei küündinud saksa võim. Kukatatud valitsuse asemele Liibavis moodustati uus saksasõbraline valitsus Läti kirikuõpetaja A. Needraga eesotsas, kes asus valitsema hertsogiriigi vaimus.

Rahva poolehoidu võitmiseks uuele valitsusele kindral Goltz otsustas ette võtta pealetungi Riia vallutamiseks. Kiire pealetungiga vallutatigi mai lõpul Riia. Seejuures osa Riiga kaitsjat läti punaväge — umbes 1500 meest — tuli läti vägede poole vabatahtlikult üle.

Mai lõpul, juuni alul olukord Eesti väerinetel oli hea. Meie noor rahvavägi Ülemjuhataja kindral J. Laidoner'i osaval juhtimisel oli lõplikult puhastanud punaväest Eesti piirid ja võitles nüüd kaugel Narva taga, Ingerimaal, Pihkva taga, Ostrovi all ja oli oma võidukäigul jõudnud Düüna kallastele, Jakobstadi.

Riia vallutamise järgi oleks võinud jätkuda võitlus idas Venemaaga. Selle asemel Saksa väejuhatuse suunas Landeswehri edasitungile Eesti lõunapiiri poole, sellele vaatamata, et seal vene punavägesid ei olnud, mis ka teada oli Saksa väejuhatusele. Kuid Landeswehri vägede ligemaks ülesandeks ei olnud nüüd võitlus enamlastega, vaid hoopis teised sihid. Lõuna-Lätimaa ühes Riia linnaga oli Saksa võimuses ja nüüd oli vaja Saksa võim maksma panna ka Põhja-Lätis ja seega võimalus võtta Läti rahvuslikul valitsusel end maksma panna. Põhja-Läti saamine oma võimusesse kiires korras oli Landeswehri jaoks eriti tähtis seepärast, et Eesti kaasabil organiseeritud Põhja-Läti väed olid enamlastest vabastatud Lätimaa põhjaosas välja kuulutanud mobilisatsiooni, mis lõi soodsad võimalused Läti sõjaliste jõudude suurendamiseks.

Saanud oma võimusesse Lätimaa, Landeswehri järgmiseks ülesandeks oleks olnud oma võimu maksmapanek Eestis. See oli mõeldav ja sellega nähtavasti arvestati, kui silmas pidada, et Põhjakorpusest oleks võinud kujuneda Landeswehri toetaja. Oli ta ju ellu kutsutud sakslaste poolt. Siit selgub, kui ära arvamata suur tähtsus Eesti ja Läti tuleviku mõttes oli Ülemjuhataja kindral J. Laidoneri otsusel vastu astuda relvadega meile vaenulikkudele jõududele, kui nad 1919. a. juunis asusid liikuma Eesti piiri poole ja kui suur tähtsus oli meie võidul Võnnu all, mis oli ühtlasi pöördepunktiks sõjas Landeswehriiga. Seepärast Võnnu lahingu võidu päeva, 23. juuni, valik Võidupühaks, millesse koondame kõik oma võidud nii poliitilisel, kultuurilisel kui ka majanduslikul alal, eriti aga Eesti rahva suurvõidu Vabadussõjas, on täiesti õigustatud. M. K.

pääsesid sõitma enne punaste kohalejõudmist ja neid ei tabanud nende saatust, keda eelmistel päevadel kaugeimates küladest lastud maha. Tundus, nagu polekski neil südametel suurt raskust, sest surmaoht oli õpetanud heitma käega kõigele sellele, mida leidub kodu liikuva varanduse nime all. Räägiti sõjast ja sõjast, harutati edaspidise põgenemise sihte, kui tuleks seda veel jätkata. Nendest juttudest küllaldununa ja ära rääkinuna kõige võimaliku selle jutuaine ümber, jutt kaldus tavalisele külalisjutule, kuni mõni tagasipöole sõitnud piilur ei toonud uusi teateid või ei saanud uusi põgenejaid.

Õsöl Jaan nägi unes, et vaenlased on jõudnud nende tallu. Küllap neile külas vist oli räägitud kodus olevast haigest sõdurist, sest kohe nad ilmusid Jaani voodi ette ja üks haaras püssi, et torgata teda läbi.

Jaan karjatas võikjalt ja äratas kogu maja, mille põrandad olid täis põgenikke. Tekkis õudus majja, kui haige Jaan värinaga ihus jutustas küsijatele oma unenägu. See viis rahu kõigilt, kes õhtul olidgi uinunud magama oma suurt väsimust. Oldi jalul hommikuni, alatas valvas keegi kaugemal teel, et iga sõitja lähenemisel rutata ja liigutada edasiminekuks põgenikkude vööri.

Hommikul saadi teateid, et salkkond venelasi kolmel reel käinud ühes talus, milleni oli Jaani kodust kõigest kaks kilomeetrit. Pöördunud aga tagasi, ei tea kui kaugelt.

Jaani haigus hakkas pikkamööda paranema. Olukord seisis veel paar päeva veel endisena, ning Jaan tõusis voodist kohe esimesel võimalusel.

Venelaste rüüsteretked olid ümbruskonnas saanud juba igapäevasteks asjadeks ja juba meestel olid olemas õiged teated ümberkolavate rüüstesalkade suuruselt. Neid oli õige vähe, kuid hulga aja jooksul vaenlast mitte kohates nad olid läinud julgeks. Kusagil kaugemal mõisas pidi asuma nende väeosa, kust nad siis võtsid ette rüüsteretke ümbrusesse.

Põgenejate laine oli mitmelgi korral ulatanud linnani, iga rüüsteretke järele oli saadetud teateid linna ja palutud sõjavägesid vaenlaste vastu. Kuid oli ikka lubatud, kuid jäid tulemata. Viimaks tuli linnast sõjavõimudelt kohale sõna vaid, et loodagu kohapeal kaitsesalk, küllap koos saate isegi jagu tülitajaist.

See mõte, tõsi küll, polnud sugugi uus. Sellest oli kohalgi räägitud küllalt, kuid et asi ei saanud algust, tuli sellest, et keegi ei julgenud olla esimene, nimelt esimene kes tooks välja oma peidetud kroonupüssi. Ammu siis see oli, kui okupatsioonivõimud ähvardasid mahalaskmisega igat ühte, kellel leitakse kas süütuimigi tulериist või selle osa, ammu see siis oli, kui venelased kordasid samasuguseid käskke ja ähvardusi. Igaüks teadis, et tema peidetud püssikese päevavalgele toomine võib minna maksma elu ja kuidas sa seda teed, kui vaenlase kaitseks pole loodud veel mingitki rinnet.

Kuid siis ühel päeval relvad hakkasid tulema päevavalgele. Oli juba ka sinna külla jõudnud äratundmine, et vaenlase vastu peab sõdima igaüks ja panema omalt poolt kaalule kõik. Saadeti siis üks hobusemees sõitma talust tallu, et kellel on püssi või muud laskeriista, toogu see välja, ärgu kartku, teised on juba omadega platsis. Olgu mis tahes laskeriist, enam ikka kui ilma. Läheme kõik, asume teele ette ja kes tuleb, olgu surmalaps.

Need ringisaadetud sõnumid leidsid vastukaja. Rahulikudki mehed tundsid, kuidas nendes hakkas tärkama sõjakus. Sõdurid nad pole, aga kui sind hoitakse hirmu all ja tapetakse maha kui saadakse, siis olgu õigus ise ka hakata vastu. Pole küll kroonu käskijat juures, aga ega vaenlase tapmine niigi pole mõni keelatud asi, kui saad, siis muudkui tõmba maha. Kui veel on nii, et seadus ei keela, kui linnast koguni soovitatakse, siis võiks küll minna ja näidata.

Kogumispaik näiski poolenisti sõjalaagrina. Mehed, osavad kütid, käisid õues ringi ega võtnud hetkekski maha täislaetuid kaheraualisi jahipüsse. Kütt

(Järg 9. leheküljel.)

Sõda koduküla ees.

Juhan Jaik.

Ühel hommikul, kui sõdur Jaan Kuru astus välja oma kompanii ajutisest ööbimiskohast südalinnas, ta tundis, et valitsev tugev pakane täna löi näkku kuidagi iseäraliselt. Tundus, nagu see ei katsukski tungida kontideni, vaid nagu küünistaks näonahka. Selles ja muidu halvast enesetundes Kuru hakkas aimama, et terviseiga pole korras ja mõõdukes arsti majast tuli sealsamas mõte astuda sisse ja jõuda selgusele.

Välja tulles ta siis juba teadis — külmetanud ja nüüd on terav bronhiit. Peab minema haiglasse.

— Kust ma pidin saama selle? arutles Jaan. Kas päeval enne linna tagasivõtmist külm tuul ei pääsenud lõõtsama kasukakrae tagant üle higise kaela või on see eilset laulmist, kui rõõmsas tujus sai natuke kuraasitatud linna tänavatel. Kuskilt see on tulnud ja nüüd, mil teistel on siin mõni päev puhata, sina pead minema haiglasse. Oleks veel haavatud või nii, siis poleks sellest midagi, oleks nagu kangelase lõhnagi rohkem juures kui teistel, aga haigeks jäänud — see on midagi niisugust, mis pole mitte midagi peale selle, et sa tükil ajal ei kõlba olema teistega kaasas igas asjas.

Kus on siis see haiglagi? Veltveebel tegi etteheitva näo, nagu et mis sa asjata küsid sellest, mida ei ole. Egas haigla pole kuskilt võtta otsekohe peoga kui ta tarvis. Kui teda veel ei ole, siis ei ole.

Kuru jäi tuppa, valis omale parema lamamisaseme ja jäi nahkkasukat üle tõmmates ootama. Öhtupoolikul juhtus nii, et tuli tuttav omakülamees ja viis ta koju omakste hoole alla. Ülemus oli sellega nõus, sest pole ju veel haiglat, kuhu panna haigeid, pole midagi teada, kuidas hakkavad liikuma rongid.

Nii siis kodus. Saabunud õhtul hilja ta heitis kohe voodi, et teha mis haige kohus ja saada sel viisil haigusest rutem lahti. Mõttes hommikul tõusta, et vaadata jälle kord oma silmadega kodu ümbrust.

Kuid hommikul kogu ihu oli täis kui tuld. Iga liigutus tekitas torkavat valu igas kohas. Vaheldusid külma ja palaviku hood.

— Olen ikka korralikult haige, mõtles ta. Pole see nii kerge ühtegi, siin tuleb küll olla tükk aega päris vait ja oodata, arvas ta ja juba leppides sõdurlikult selle paratamatusega. Algasid päevad täis haiguse aeglast piina, tegevusetust ja teadmatust selle, millele oli juba elatud mitu kuud.

Siis olid seesugused ajad, et vaenlaste all olnud maakohtades veel ei teatud meie vägede võimulesaamise mõistatuse lahendusi. Jaan kuulis, kuidas tihti käis külamehi eestoas, kes tulid kuulama jutustusi sõjast temalt, Jaanilt, kuid ta kuulis ka, kuidas

neid ei lastud haige tuppa, olevat ikka veel väga haige. Pääses teda nägema mõni üksik, küsis natuke ja kadus, lubades tulla tagasi, kui tervis on parem.

Ühel päeval ta kuulis hulka regesid sõitvat õuele. Inimesed, kes neilt tulid tuppa, polnud enam uudis-tekulajad, vaid tõid ise kõige erutavamalt uudise — punased olevat jälle lähedal. Esimese jooksuga nad jooksnud küll kõik kaugelt Lätimaale, kuid et meie mehi ei olnud saadetud järele, siis nad muudkui tulevat tagasi. Igal päeval sõitvat ringi, ikka rohkem ja rohkem meie sisemaa poole. Ja riisuvat ja tapvat. Ühel päeval käinud külades, mida Jaan teadis olevat kümnekond kilomeetrit kaugemal, sealt nad siiski sõitnud õösel tagasi. Pidanud siis talumehed üks teise järele maanteel valvet, hobusel nina kodu poole, et kui jälle näib midagi tulevat, siis jõuaks enne vaenlast koju, et kõik pääseksid põgenema hobustega, keda kogu ööpäeval ei rakendatud lahti. Täna juba märgatudki jälle nende lähenemist ja kogu küla istunud hobustele, koduse väärtuslikuma kraami otša ja sõitnud kaugemale — eest ära.

Need olid inimesed, kes jätnud maha oma kodu kõigele, mis seal leidis. Olid õnnelikud, et nad veel

Vabadussõja Mälest. Komitee loterii piletite eest Komiteele võlgnejad!

Ärge unustage, et loterii puhas sissetulek on määratud Eesti Vabadussõjas langenud kangelaste mälestuse jäädvustamiseks üldmonumendi püstitamiseks!!

Jga kodaniku kohus on kaasa aidata sellele tööle, seda rohkem aga täita oma rahalisi kohustusi Komitee vastu!

Tasuge viibimatalt Komiteele võlgnevad summad Tallinnas, Loteriibüroos, Vene tän. 1, krt. 15, (Telef. 427-20/240), või posti kaudu. Posti jooksev arve № 300.

Vabadussõja Mälestamise Komitee Loteriitoimkond.

Sõda koduküla ees.

(Algus 8. leheküljel.)

ei või hetkekski lahkuda oma püssist, see oli meestel veres ka siis, kui nad valmistusid küttima vaenlasi. Toas puhastati soost ja puude ladvast mahatooiduid vintpüsse, mis kahe valitsuse ajal peidukohtades läinud kohati roostetama. Mõni hoidis käes nagaani, kirudes kust saaks veel padruneid lisaks olemasolevale kümnele. Kõõgis valati jahipüssi jaoks kuule.

Toas räägiti:
„Selle tühja revolvriga ei tee midagi ära, ega pole ka ta padrunitest asja. Aga vaata — minul on jaapani vintpüss, eht Arisaka, aga mitte üht padrunit,“ kaebas teine.

„Ega nende padrunitega, mis meil olemas üle ühe päeva vastu ei pea. 8 püssi ja 37 padrunit, igapäev jaoks neli.“

„Kuidas neli, viie jaoks on viis.“
„No osa pauke läheb mööda kah, ega siis kõik ei jookse märki.“

„Ei, see on meil nii maha tehtud, et sihitakse seni, kui on kindel, et läheb just silmapaaside vahele. Ega seda kallist kraami või muidu põmmutada õhku.“

„Aga mis mina teen oma jaapani püssiga?“
„Seda sa küsid? Pime, kui sa püssi nägid tuua vene väest ühes, eks sa siis näinud ka padruneid võtta kaasa. Sest püss ilma padrunita on kui...“

Jaapanipüssimees jäi vait, sest kellele sa siin räägid, et töid kaasa küll hulk padruneid, kuid need kuulsid salaküttimistega läbi õige ruttu.

Hiljem jõudis kohale mees, kes tõi kaasa kaks kasti padruneid. Oli kunagi linnateel saanud vene sõduri reelt õige natukese raha eest. Kaevanud kastiga maasse, ei tahtnud anda sakslastele. Aga nüüd kaevavas välja läbi lume ja sügavalt külmanud mulla, polnud parata.

Meestel tõusis tuju.
„Ega siin ära imesta midagi, kui viimaks mõni ei too välja ka kuulipildujatki. On mehed küll, sakslane ähvardab, kommunist ähvardab, aga ükski ei kõssagi ära andmisega.“

„Ega muidu polekski julgenud jätta, inimesed teadsid, et on, aga mul oli neid mitu tükki. Ühe viisin, sain paberi vastu. Kui keegi oleks kaevanud, oleksin näidanud paberi ette, et ära antud juba.“

„Vaata, kus kaval mees...“
„Sa ütlesid, et sul oli mitu tükki, kus siis teised jäid?“

„Teised, noh... On nad kus nad on, vast tuleb neid ka veel vaja...“

„No kurnat, kui sul on mitu püssi, mis sa siis kõiki ei võtnud kaasa? Näe, kuipalju mehi ilma püssideta.“

Mitme püssi omanik saadeti kiireima hobusega koju teiste püsside järele.

„Vaata kus koi. Ei too püssi välja kui sõda seljas...“

Samal päeval peeti ka esimene lahing. Kaugemale, lagedale teele ilmus üks hobune, kelle taga reel näis olevat inimesi. Enne kui saadi selgusele, kes on reelolijad, avati nende pihta tuli. Sõitjad keerasid ruttu ümber ja kadusid. Ei saadud kunagi teada, kas need olid vaenlased või põgenikud.

„Ära enam tule, kui saadana sõjavägi on ees, rõõmustasid mehed.“

„Läheme tagast järele, vaatame, kas mõni surnu jäi ka kraavi.“

„Aga kui neid on terve mets täis?“
Ei mindudki järele.

Rohkem sel päeval juhtumisi ei olnud. Seegi väike sündmus kasvas õhtuni suureks. Küladesse, kust mehed pärit, viidi sõnum, et vaenlaste vägi olnud peale tungimas, olnud terve mets täis, aga nagu esimesed nina välja pistnud ja saanud tina, siis kõik pühkinud minema.

Kõrvuti sellega kasvas teinegi mõte. Nüüd vaenlased on saanud teada, et vastased on siin ja homme algavad pealetungi suurema jõuga. Siis tuleb alles tõsine lahing, mille kõrval tänane vaenlase tagasilöömine oli naljaasi.

Seda räägiti ka Jaan Kurule. Ta juba valmistas minema linna oma väeosa juure.

„Kus sa lähed? Kroonu siia sõdureid ei saada millegipärast ja sina, ise omaküla mees tikud linna ja ei taha kaitsta oma kodu? Ja meil mehi vaja...“

Kui kodused ka rääkisid sedasama, et Jaan, Vabadussõjas juba karastunud mees, ei tohi jätta kodu maha, siis kui vaenlane tikub ninaga just sisse, siis Jaan otsustas jääda ja ühineda kohalikkude kodukaitsjatega niikauaks kui tarvis.

„Näe, meil on ikka üks päris sõdur kah,“ tervitati teda.

Jaan aga uuris, kes on siin ülemaks. Talle selgus, et seda polegi, on neli meest, kelle juttudega rohkem arvestatakse, aga need on küll head salakütid, kuid sõjast ei tea midagi. Jaan katsus siis ise hakata selatama, kuidas tarvis olla lahingu puhul ja kuidas on kõige hõlpsam pidada venelasele vastu, kuid vanemad mehed ei osanud olla vait ja iga Jaani korraldus otsustati nende ettepanekul varsti ümber ja hoonis teise. Püsima jäi ainult see, et mehed jäidki Jaan poolt soovitatud metsatukka, millest vaenlase poole avar vaade ja kus hobustele leidis variuline koht künka taga.

Siis juba näis ees asuvas külas liikumist. Need olid venelased, kogud olid halli sineli värvi.

„Mitte kaugele lasta, padruneid on vähe. Olla vait, kui nad saavad julgemaks ja tulevad üle lume püsti, siis hästi sihtida ja korralikult tabada. Kui mõni jääb maha, ei tule teised ka enam edasi,“ õpetas Jaan.

Venelased küla juures näisid midagi õiendavat. Ja siis äkki käis kuulipilduja ragin metsatuka pihta. Mõned Jaani kõrval juba avasid tule. Ka Jaan hakkas laskma, hakkas hoolega sihtima ja laskma.

Kuid venelased tulid edasi.
Heites pisut hiljem pilku oma naabritele, Jaan nägi, et ühtegi polnud enam kohal. Viimane kui mees oli kadunud ta kõrvalt. „Hobuste juure, muidu jäta vad mu maha,“ vilksatas Jaani peas ja temagi ruttas sinnapoole, kuid ta ehmatus polnud väike, kui polnud kohal ka ühtegi hobust. Ja teel, niikaugele kui oli näha, polnud ka näha enam kedagi. Kõik ammu juba kaugel. Kadusid vist juba siis, kui Jaan sihtis oma esimest pauku.

— Ikka katsuda põgeneda, oli ainuke otsus. Tänu, et hang on kõva, ei jää jälge, kust kaod teeäärseesse metsa, ei tea keegi sind hakata jälitama.

Kuulipilduja ragises ikka veel, kuulid vingusid kõrvalt üle päde. Jaan jooksis sügavamal metsas, hoides end rööbiti teega. Kuid jõud ütles üles varsti, hakkas tunduma kurnava haiguse järelduksi.

Kuid ta jooksis ikka ega jätnud maha püssigi, kui gi see tundus nüüd palkkraskena. Suutes jooksutampos vaevalt tõsta jalga teisest ette ta jõudis siiski viimaks küla äärde, kust sai vaadata ka tagasi teele, millest siinkohal avanes silmale pikk sirge osa.

Vaenlasi siin polnud näha, laskmine oli seal vaibunud.

Külalt aga näisid veerevat teele põgenejate read. Kui saaks selle teeharuni enne selle põgeneja sissajõudmist, siis oleks otsas see viimaste jõuriismetega edasirühkimine, lootis Jaan, võttes kokku viimast jõudu.

Kuid ei, põgeneja ei kuulnud ta hüüdu või ei tahtnud kaotada aega võõra järeleootamisega, sõitiski ära. Jaan nägi, kuidas ta peale selle kõige oli veel kõvasti ametis hobusele viimase jooksu sissetegemisega...

Läks see, kui suudaks nüüd veel astuda kümnet sammugi...

Kuid mäest näis tulevat veel teinegi hobune. Selle tulekuni peab saabuma teelahkmele...

Kuid ei jõudnud, kümme sammu jäi puudu. Mees kuuleb küll hüüdu, aga ei peata, nüpeldab hobust. Ei hooli mahajääjast.

— Lasen maha, kui ei peata, karjus Jaan. Silmapilk seisma!

Ta juba tõmbaski ära püssi kaitsevinnu. Oleks tõega lasknud ja mitte hirmutamiseks.

Siis peatus regi, oodati kuni Jaan sai reeni. Ta ei olnud pahane, sest jällegi kord oli pääsetud eluga.

Põgenenud olid kogunenud kokku oma koduküla läheduses, umbes kümme kilomeetrit lahingukohast.

Siin Jaan kuulis uudiseid. Mitu meest olevat näinud, kuidas kuul jooksnud kehast läbi. Iga mees oli põmmutanud maha mitu venelast.

„Aga kui ma oma nagaaniga panin, siis muudkui vajus neid maha,“ kiitis nagaanimees.

„Sain ükskord ka lasta venelasele otsekohe silmapaari vahele,“ kiitles keegi.

„Kas ikka mõni venelasist sai surma või?“ küsis Jaan.

„Oi, küllalt, kas sa siis ise ei näinud?“
„Ei näinud, ise vist ka ei tabanud.“

„Meie tabasime küll.“
„Aga miks te siis ära jooksite?“

„Aga kui oleksime viimase paugu väljast lasknud, mis me siis siin oleksime teinud?“ vastati.

„Küllalt sai neid selle lühikese ajaga maha löödud, õpetust nad said. Ega meie rohkem jõua.“

Jaan ei teadnud, kas uskuda neid jutte või mitte.

Oodatud abivägi saabus õösel, kui Jaan oli tee ääres valvepostil. Saabusid ees rida ratsanikke, taga pikk kütidivoor mehi.

„Kes tulevad?“ küsis Jaan.
„Eesti rahvavägi. Kus on punased?“

„Siit umbes kümme versta.“
„Teed teate?“

„Nagu kümnet sõrme.“
„Siis esimesele reele juhiks.“

Tulejad olid soomusronglased. Rännakul mõisale Jaan ei jõudnud pidada nendega sammu, nii kiire oli löök. Saabus vaenlastest puhastatud mõisasse nende kannul, kui laskmine üksikutele põgenema pääsnutele juba vaibumas.

Ühte ta tundis — need mehed on tugevamad sõdurid kui tema. Haiguse järelduksid veel ikka takistavad jooksmist.

Ja hoopis teised mehed kui eilsed lahingukaaslastes.

Aga omas kompaniis temagi oli mees, mitte midagi ütelda.

Mis teevad nüüd tema kaaslastes, kus sõdivad?

Võib olla neilgi oli täna tavalisi kokkupuutumisi vaenlasega. Seal võib anda ennast tunda ühe mehe puudumine.

Mõisas ta kuulis, et eilses lahingus mitte ükski puu-
naväelane pole saanud haavatagi. Kas siis mehed luiskasid või nägid nad viirastusi.

Ei ole, ega saagi nendega korda. Ei maksa enam jääda päevakski.

Ja kohe järgmisel hommikul algas sõit tagasi linna, oma väeosa otsima. Tagasi täitsa meeste juure.

EESTI VABADUSSÕJA MUUSEUMI VÄLJAPANEKUID BELGIA SÕJAMUUSEUMI BRÜSSELIS.

Vabadussõja muuseumist Brüsselis 18. skp. Belgiasse teele Eesti Vabadussõja väljapanekute kogu. See on esimene täielik Vabadussõja piltlik ülevaade, mis eksponeeritakse välismaale, välispropaganda sihiga. Meie riigi vastased on palju ja paksude värvidega maalitud mahategevalt Eesti riiki ja eriti tema sõjavõude. Vabadussõja ajal kirjeldati meie rahvaväge haleda paljasjalgse bandena, ilma relvadeta, riideteta ja sõjaväelise korrata. See leidis uskujaid ja nii võisid mainitud õnnelikult kerge vaevaga meie väe võite enda arvele kirjutada ja selle abil enesele soetada toetust, kuna meile sellest tähti ära õeldi.

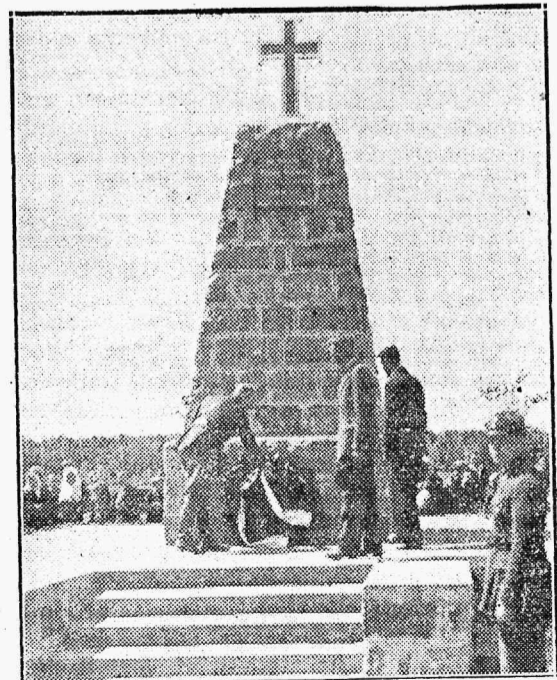
Sisendada maailmale teatavat muljet ühest rahvast on väga raske. Kuid meile on see tarviline, et uue katsumise korral olla paremas seisukorras sõprade leidmisel, kui seda olime varem. Viime omaid saavutused rahvaste läbikäigu tsentrumisse, et kõik võiksid näha, mida Vabadussõja-aegne Eesti kaitseväge enesest kujutas, kuidas ta vallutas vaenlase maad ja kihutas taga baltisaksa õnnelike Väina jõeni. Õnneks on meil küllaldaselt häid ülevõtteid, mis vaidlematute dokumentidena seda tõendavad, samuti kui peegelduvad meie sõjaväe ja relvistuse tõelist palet, mis ei pruugi ühegi teise rahva sõjaväe ees läheneda.

Kogu koostamisel ongi sellest seisukohast lähtunud: anda õige ülevaade meie sõja olukorrast võimalikult kõigilt aladelt ja mitte üleilgsete asjadega koormata vaatleja üldmuljet. Brüsseli sõjamuuseum on üks Euroopa suurimaid ja rikkamaid sõjamuuseume. Seal on väljapanekuid paljudest maadest. Meie naabritel, Soomel ja Lätil, olid väljapanekute kogud seal olemas juba ammu, mispärast muuseumi juhatus soovis sinna ka Eesti oma, mis nüüd Belgia konsuli hr. Nicaise'i energilisel vahetalitluseel teostuski.

Peale suurenduste sõjajärelvõtetest on kogu tähtsamaks osaks Vabadussõja-aegse ohvitseri ja sõduri mannekeenid ühes varustuse ja relvadega. Need on kõigiti sümpaatsed ja usaldustäratavad kujud ja täiesti ajalooliselt õiged.

Illustratsiooniks on lisatud ka plakaat-diagramm, mis näitab meie ja vastaste jõudude vahetust Vabadussõja kriitilisematel momentidel: Narva kaitsevahingute ja Landeswehri sõja perioodil. Lisaks kõigele asetatakse kogu kohale Eesti rahvuslipp, mille all meie malev võitis oma vaenlased. Kogu avatakse Brüsseli Maailmanäituse keskhoovajaks, mil seal käib rohkesti vaatajaid kõigist maadest D. P.

MÄLESTUSSAMMAS VABADUS- JA MAAILMASÕJAS LANGENUILE NOAROOTSIKS.

Teisel Nelipühil avati pidulikult Noarootsis mälestussammas Vabadus- ja Maailmasõjas langenuile.

Samba avas kolonel A. Jaakson, Vabariigi Valitsuse ja Kaitseväge ülejuhataja esindajana.

Sammas on valmistatud lihtsast raudkivist, millele kinnitatud rootsi marmorist plaadid tekstiga. Samba kavandi valmistas Tallinna arhitekt E. Sakkariass.

Ehitus läks maksma 937 krooni, millest suurem osa kaetud seltskondlike annetustega.

Riigiküla lahing.

Kolonelleitnant M. KATTAL.

Nelipühi teisel pühal, 10. juunil Riigivanem avas mälestussamba Riigiküla lahingute tähistamiseks Vabadussõjas. Sel puhul ei ole üleliigne meele tuletada neid Vabadussõja sündmusi, mis on ühenduses avatud mälestussamba asukoha — Riigikülaga. Need sündmused viivad meid vaimus 16 aastat tagasi, 1919. aasta veebruarisse, mil oli käimas äge heitlus eesti rahva vabaduse ja riikliku iseseisvuse eest.

Ajal, mil leidsid aset Riigiküla lahingud, s. o. 1919. a. veebruari teisel poolel, oli punavägi alanud uut pealetungi Eesti vallutamiseks. Olukord meie väerinnatel ja siseriigis oli noil päevil järgmine.

Sõjaline olukord. Osavasti juhitud meie noor rahvavägi 1919. a. jaanuaris oli vabastanud kodumaa vaenlase võimusest. Lahinguid lüües vastast tagasi tõrjades meie väed 1919. a. jaanuaris viskasid välja vaenulikud väed Põhja-Eestist ja vabastasid Narva. Pärast ebaõnnestunud vaenlase pealetunge veebruari alul väerinne siin jäi püsima Narva jõe üldjoonel, kus arenes positsioonsõda.

Lõuna-Eestis veebruarikuu esimestel päevadel vahutasid meie võidurikkad väed Valga, Võru, Petseri, mille järel asusid end korraldama pärast kantud kaotusi. Ligi 400 kilomeetrit pikk lõunarinne ulatas Riia lahest Heinaste juurest üle Ruhja, Valga, Vastseliina, lõunapoolt Petserit edasi kuni Pihkva järveni.

Meie soovisime toleaja vägevatest Lääne-Euroopa liitriikidelt, et Eesti tunnustataks iseseisvaks. Kui punavägi meie maa üle ujutas, siis saadi sellest välismaal niiviisi aru, et meil rahva enamus on enamuse poolt ja kui see nii on, siis ei lubatud meile mingil tingimusel iseseisvust anda.

Kui noor Eesti maleva 1919. a. jaanuaris vaenulikud väed oma kodumaa pinnalt välja viskas ja see teade L.-Euroopasse jõudis, huvitas suurriike kõigepealt see, kuidas väike eesti rahvas puuduliku varustusega ühe kuu aja jooksul suutis sarnase jõu luua, mis vene vägedest võidu sai. Küsiti, kes on meie juhid ja organisatorid?

Kõige selle tagajärjel meie võitsime liitlaste silmis ikka enam ja enam usaldust ja selle reaalseks tulemuseks oli see, et meie saime krediiti vilja ostmiseks, vahese ettemaksuga. Meie saime ka sõjavarustust.

See teadmine, et meil on vägevate liitriikide poolehoid ja toetus, andis uut julgust riigi ja rahvaväe juhtidele eelseisvateks võitlusteks.

Niisugune oli meie sõjaline sise- ja välispoliitiline olukord 1919. a. veebruari alul, mil meie väed olid välja jõudnud riigi piiridele. Kuid 16. veebr. vaenlane algas lõunarindel uut pealetungi Eesti vallutamiseks.

Samal ajal, enamlaste palgalistelt agentidelt eksiteele viiduna, tekkisid rahutused Muhumaal, mis varsti laienesid ka Saaremaale. Paar päeva hiljem, 18. jaanuaril

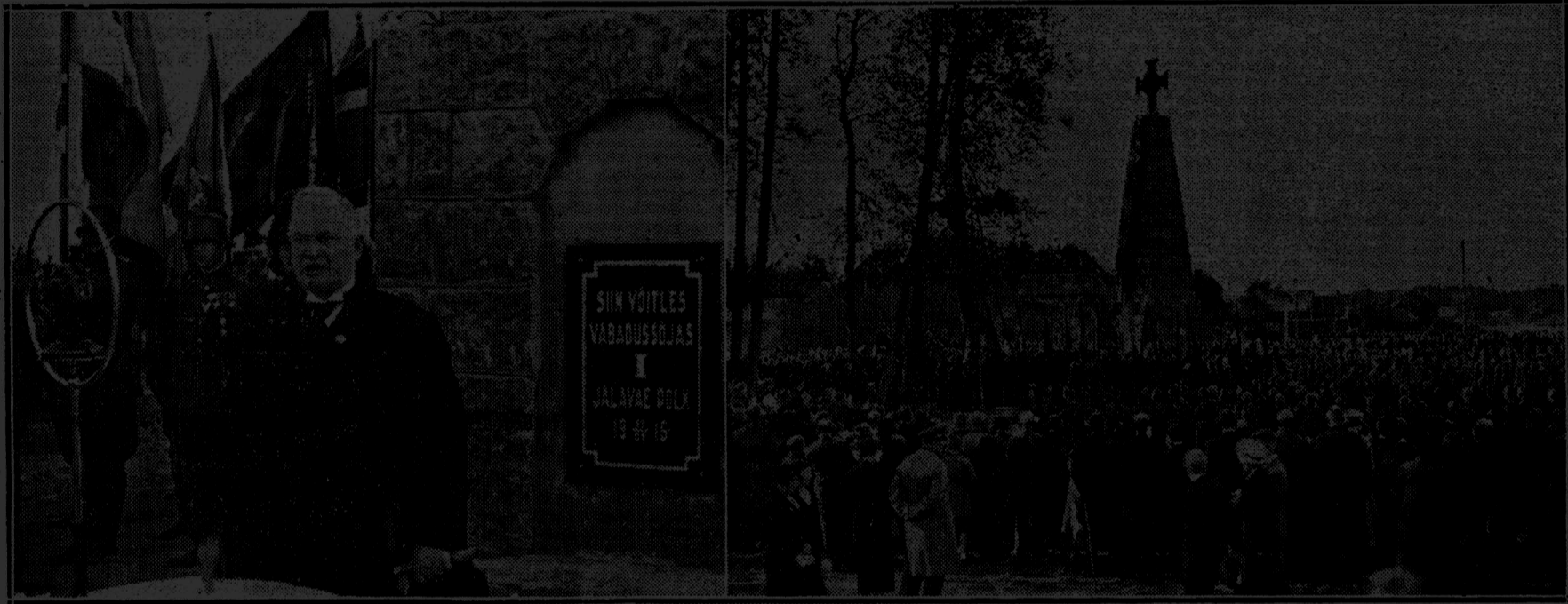
ze'ga, samuti ka alluvad juhid ja meeskond, kelle ülesandeks oli kaitsta ümmarguselt 900 mehega 13 km pika rindeosa Narvast mereni, olid täiel määral teadlikud oma ülesande suuruses ja tähtsuses.

Rohkem üksikasjalikult peatudes Riigiküla lahingute juures 1919. a. veebruaris, tuleb märkida järgmist.

Riigiküla kaitstes 1. rü. 9. rood, leitnant Roosi juhatusel. Teda toetas paremalt 6. rood al.-kapten H. Rebase juhatusel. Roodude peajõud asetsesid Riigikülal ja selle ligiduses, Narvajõe läänekaldal. Idapool jõe metsas asetsesid valverühmad, et vastane ei saaks ootamatult tungida üle kinnikülmanud jõe. Kui meeskonna olukord talisel ajal oli üldiselt raske, siis eriti raske oli see neil, kes pidid valvel olema teisel pool jõe. Need rühmad asusid täiesti isoleeritult, kesk suurt metsa, ahtakese tee ligiduses. Vastase osad, tulles metsa mööda, võisid neid ümberhaarata ja hävitada. Alaliselt pingutatud, närvesööv olek väsitas mehi, kuid sellele vaatamata mehed täitsid oma kohut ennastalgavalt ja kunagi ei reetnud neid, kes viibisid kaugemal, jõe läänekaldal.

Esimene suurem pealetung Riigikülale leidis aset 22. veebr. Vaenlane algas tegevust suurtükitle ettevalmistusega nii valvemeeskondade kui ka Riigiküla pihta. Rohkem kui pooleteisetunnilise tulistamise järele vaenlase jalavägi, 2 kuulipilduja tule toetusel, asus pealetungile. 9. roodu 15-ne meheline valvemeeskond tervelt poolteist tundi pidas tugevat lahingut vaenlase pealetungivate osadega ja taandus vaid siis, kui vastase ülekaalukad jõud ähvardasid teda metsas ümberhaarata. Samuti oli sunnitud taanduma Riigikülalt rohkem kui 4 km eemal, Narva jõe idakaldal, Odrasaares asetsenud valveosa. Surunud tagasi valveosad, vastane jätkas pealetungi

RIIGIKÜLA MÄLESTUSSAMBA AVAMINE.

Vasakul: Riigivanem K. Päts kõnelemas Riigiküla mälestussamba avamisel; paremal: üldvaade mälestussamba avamisele.

Nelipühi teisel päeval avati Riigikülal ja Jõhvis Vabadussõja mälestussambad.

Mõlemad sambad avas Riigivanem K. Päts. Avamisel viibisid ka Kaitseväge Ülemjuhataja kindral J. Laidoner, teedeminister kol. O. Sternbeck ja Kaitseväge Staabi Ülem kindral N. Reek.

Riigiküla mälestussamba avamisel Riigivanem K. Päts märkis:

„Suuri ja raskeid ülesandeid ei saa läbi viia teiste arvel ega armuandel. Püsiv iseseisvus on võitluse vill. Suurte asjade

kaitsmine on nõudnud kannatust ja ohvreid. Eesti rahvas on näidanud, et ta tahab olla vaba. See ausammas tuletagu meelde meie rahva tulevastele põlvedele, et ei ole muusamat, kui ohverdada oma elu ja tervis vabadusele.“

Riigiküla mälestussammal on tahatud põllukividest ja jätab massilise mulje.

Samba esiküljel on tahvel tekstiga: Siin võitles Vabadussõjas 1. jalaväe polk 25. II 1919.

Eesti puhastamine punaväest 1919. a. jaanuaris kahtlemata kuulub Eesti noore maleva suurimate võitude hulka, mille mõju andis end tunda siseriigis ja ka välismaal ning oli sellega loonud soodsa olukorra edaspidise võitluse jätkamiseks.

Siseriigis, maa vabanedes vaenlasest, igalpool pandi maksma kindel seaduslik kord. Kuulutati välja As. Kogu valimised. Valitsuse korraldavad käsi tungis igale poole. Peatähelepanu oli koondatud väerinde kõvendamisele, kuid ka siseriigis pandi maksma rida korraldavaid määrusi nii hariduslikul, sotsiaal- kui ka majanduslikul alal. Ajutine Valitsus asus eeltööde tegemisele maaküsimuse lahendamiseks, milles oli juba kindlaks kujunenud seisukoht, et suurmaapidamine tuleb likvideerida ja maa anda rahva kätte. Ajutisel Valitsusel noil päevil tuli võita suuri raskusi majanduslikul alal. Veebruarikuu selles mõttes oli raskemaid, kuna sissevedu välist ei olnud veel arenenud, kohapealsed tagavarad olid otsa lõppemas. Suuri raskusi oli koguni Tallinna ja Narva varustamisel leivaga. Neid sündmusi kaasa elanud kodanikud mäletavad veel hästi seda muredat leiba, mis tahtmatult kippus kätte pudinema.

Kokkuvõttes meie majanduslik olukord oli raske, sisepoliitiline olukord oli kindel meeleolult, vaatamata sündmustele Muhu- ja Saaremaal. Meeleolu oli kindel seepärast, et kõigis rahvakihtides oli läbi lõõnud arusaamine riikliku iseseisvuse vajadusest. Meie noore rahvaväe jaanuarikuu võitude tulemusena oli rahvas tekitanud usk, et eesti rahvas suudab oma iseseisvust kaitsta.

Eesti noore rahvaväe võidu mõju 1919. a. jaanuaris oli ulatanud ka kaugemale üle Eesti piiride.

Kõigepealt ta kergendas meie naabri ja liitlase Läti olukorda. Veel suurem tähtsus oli meie võidul Lääne-Euroopa liitriikide suhtumises Eestisse.

algas vastane pealetungi ka Viru väerinnal. — Nii siis pealetungiga väerinnatel ja sisemise rinde loomisega sügavas väerinde tagalas taheti anda noorele Eesti iseseisvusele surmahoopi. Kuid see ei õnnestunud.

Punased algasid pealetungi Viru rindel 18. veebruaril, mil neil läks korda vallutada Kallivere ja Korosteli küllasid. Pealetung oli eriti äge 22. veebruaril, mil ülekaalukad vastase jõud tungisid peale kogu väerinnal Peipisist mereni. Kogu selle 80 km pika väerinde kaitseks oli 1. div. juhatase käsutada ümmarguselt 3900 püssimeest, 20 suurtükiga, vaenlase 6500 mehe ja 40 suurtüki vastu. Nii oli vaenlasel meiega võrreldes ligi kahekordne ülekaal. Puudulik oli meie meeskonna riietus talise külma aja kohta. Igas väeosas oli mehi, keda ei olnud võimalik saata võitlusele vaenlasega jalatsite puudusel. See nõrgestas meie lahingjõudu.

Kõigile raskustele vaatamata meie meeskonna meeleolu oli täiesti kindel. Jaanuarikuu võidud olid loonud meie juhis ja meie sõduris üleolekutunde oma vastasest ja see virgutab neid iseseisvale tegevusele.

Vaenlase pealetung 1919. a. veebruaris kõigil meie väerinnatel ajalt langes ühte Eesti iseseisvuse esimese aastapäevaga ja seepärast on teda nimetatud ka pealetungiks Eesti iseseisvusele ja seda ta sisuliselt ka oli. Selle pealetungi peamiseks tuupunktideks Viru väerindel kujunesid Krivasoo küla ja Riigiküla ümbrus. Nagu vastane Krivasoo vallutamise ähvardas ära lõigata Narva linna rindelt kaitsevaid väeosi Auvere ja Vaivara vallutamiseks, nii ähvardas ta Narva seljatagust elasi-tungiga Riigikülalt Peeterristile, Narva maanteele ja sealt edasi raudteele. Seega oli Riigiküla üheks võtmeks Narvale. See võti oli aga antud tubli väeosale, 1. jal. rügemendi kätte. Selle rügemendi vabadussõjaajaks juhid, eesotsas rügemendi ülema kindral-majori O. Hein-

Riigikülale. Tema mitmekordsed katsed jõest üle pääseda varisesid kõik kokku 1. rü. meeskonna tules. Neid toetas 4. rü. 7. kompani, kes oli antud pealetungi tagasitõrjumiseks 1. rü. ülema käsutusse ja suunatud abiaks siia.

Ohtu hilja kell 2200 6. komp. koos 4. rü. 5. kompani kahe rühmaga vallutavad uuesti Odrasaare, saades saagiks 1 raske-kuulipilduja. — Nii said vaenlase pealetungid 22. veebr. kõik tagasi löödud.

Vaenlane kordas oma pealetungi veel 25. veebr. Tema pealetungi raskuspunkt oli nüüd suunatud ainult 1. jal. rü. kaitsele vastu. Vastane oli koondanud 1. rü. vastu kolm rügementi ja tungis peale kogu rü. kaitsele vastu. Tema ülesandeks oli ületada Narva jõe Riigiküla kohal ja tungida edasi Peeterristi kaudu Narva seljataha, eesmärgiga vallutada Narva linna.

Tugeva suurtükitle toetusel vaenlane kell 0845 algas pealetungi. Pärast kestvat suurtükitle ettevalmistust tühedad punaste ahelikud liginesid jõe idakaldale ja asusid kallaletungile üle jõe. Tabavalt juhitud suurtüki, kuulipilduja ja püssitulega niideti jõele jõudnud ahelik maha. Esimesele vaenlase ahelikule järgnesid varsti teised, kuid neid tabas sama saatus. Päeva jooksul vaenlane võttis ette korduvalt kallaletunge üle jõe pääsemiseks, kuid kõik nad varisesid kokku 1. jal. rügemendi osade ja kahe 4. rü. kompani tules. Vaenlase pealetungivad osad asusid kabuhirmus põgenema kui 4. rü. 5. komp. ülem kapten Mets 50 mehega ette võttis retke pealetungivate vaenlase osade seljataha. Läänud Suuresaare juures üle jõe, kapten Mets tuli välja vaenlase varjataljoni seljataha Riigiküla-Keikino teel. Hiilunud metsa mööda vastasele kuni 50 sammu kaugusele, kapten Mets ründas vaenlase pataljoni ja ootamata löögiga sundis ta

(lähg 11. lk.)

Riigiküla lahing.

(Algus lk. 10.)

põgenema. Ründajad said sõjasaagiks 11 reekoormat varustust: padrunisi, hulk telefoni aparate, 3 rk., ligi 200 püssi, ja muud varustust. Retke läbiviimisel langevad 2 ja haavata said 2 meest. Meie valveosad asetati oma kohtadele. Öhtul hilja vaenlane umbes pataljoni suuruse väeosaga veel kord püüdis tagasi tõrjuda meie valveosi Odrasaarest. Vaatamata vaenlase 6-kordsele ülekaalule löid meie valveosad vaenlase siiski taanduma, misjuures vaenlase haarav osa — 20 meest ühes kuulipildujaga, meie meeskonna poolt vangistati. —

Nii olid vaenlase pealetungid Virurindel kõik tagasi löödud, ilma et vaenlane oleks saavutanud nimetamisväärt edu.

Väiksemad pealetungid ja retkeid vaenlane võttis ette Riigikülale veel märtsis, aprillis ja ka mais, viimane neist 7. mail. Kuid need ei olnud lahingutes karastatud 1. jal. rügemendile kuigi ohtlikud.

Riigiküla lahingud on neid lahinguid Vabadussõjas, kus noorel Eesti maleval tuli võidelda vaenlase ülekaalukate jõududega, kuid siiski tulla võitjaks. Selles mõttes Riigiküla lahingud on sümbolised kogu Vabadussõjale, eriti aga 1919. aasta talistele ja kevadistele kaitselahingutele.

Urises neid põhjust, mis viisid meie väed võidule veebruarikuu kaitselahingutes, peame kõigepealt tunnistama, et üheks väga tähtsaks põhjuseks oli see, et kõik rahva jõud olid üksmeelselt suunatud võitlusse vabaduse ja riikliku iseseisvuse eest.

Tolleaegne Ajutise Valitsuse juht, pea- ja sõjaminister K. Pääs osava riigielu juhtimisega oskas luua sise riigis seisukorra, mida toetasid kõik Eesti kodanikkude kihid ja mis oli aluseks sellele kindlale meeleolule, mis valitses meie noores rahvaväes noil päevil.

Rahvaväe Ülemjuhataja kindral J. Laidoner osava väejuhina oskas koondada tähtsamatesse rindeosadesse võitlusseks vajalikud jõud, mille tulemuseks meie noor maleva, tema väiksele arvule vaatamata, suutis igal pool vaenlase kallaletunge murda.

Virurinde juhataja kindral A. Tõnisson, 1. jal. rügemendi tollaegne ülem kindral O. Heinze oskasid neile alluvaid jõude kasutada otstarbekohaselt ja saavutada võidu.

1. jal. rügemendi alluvad juhid ja meeskond, samuti ka Riigiküla juures võidelnud 4. rüg. alluvad juhid ja meeskond, vaatamata külmadele talveilmadele, võitlesid ennastalgavalt, lüües tagasi kõik vaenlase pealetungid ja on seega ülimal määral kiitust ära teeninud.

Võib loota, et kui Eesti kaitsevälk ka tulevikus peaks vajadus tekkima sõdida, et siis samuti tuleb võidelda väiksearvuliste jõududega ülekaalukate jõudude vastu. Kui aga Eesti kodanikud ka tulevikus astuvad võitlusse samas üksmeelses, kui 1919. a. veebruaris ja Vabadussõjas üldse, siis võime igale vaenlasele julgelt vastu astuda.

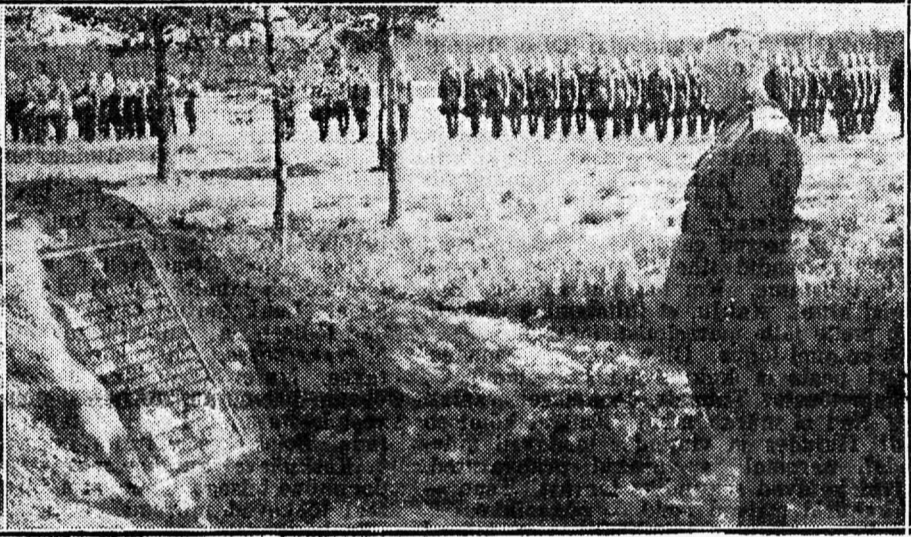
Oh, kühk! Järgles juba parameerid. Tõid need kaaslased parun Lieben, etud meid, õppinud Tartus ja Saksamaal; (saab kohe hüüdnimeks „Doktor“) ja kuueaastase kühme-aastane kooliõpilane Reuder, Riiaat. Lapsenõoga ja saas blond juustega.

Hilja öhtul jagatakse kätte meie padrunid ja käsi-granaadid. Rittmeister teatab: „Kahjuks teated kinnitavad, et eestlased ei taha mitte lahkuda omalt positsioonilt. Meie ultimaatumid tähtaeg lõpeb ühe tunni pärast. Veel enne päikese tõusu läheb lahti. . . Pahemal tiival Võnnust, Roopast Lemsalu suunas ründavad riigisakslased. Meie tungime otse üle Stürzenhofi Volmari peale. Mu härrad, püüdke magada paar tundi. Homme ei seisa ees meil mitte mõni lapsemäng!“

Päike ei ole veel tõusnud, kuid juba on kuum. Tolmuse maanteel koguneb Malmede kolonn. 1. 2. ja 3. kompani, kuulipildurite rühm, miinipildurid, ratsanikud. Ülemjuhataja juhatab isiklikult. Ratsakäskjalad liiguvad siia sinna. Tasane jutukõmin. Ärevust, uudishimu ja veidi hirmu. Parun Lieben, „doktor“, puhastab hoolikalt taskurätiga oma sarvprille. „Kõige ärevam asi selles loos — ei tea öieti, kelle vastu läheme. Igatahes koge-mustega, mida saime punastega lahinguid lüües, ei jõua meie siin kaugele.“ Väike kooliõpilane Reuder on ülevas meeleolus. „Tõsist rünnakut olen ma kangesti soovinud kaasa teha.“

Kõik on valmis. Meie hargneme ahelikku. Sammum Muhlmanni ja Liebeni vahel. Njärgmise taluni läheb kõik hästi. Siis äkki oleme kuulipilduriga ägeda tule all. Ümberringi pragiseb ja podiseb. Rünnak! Meie pommipildurid saadavad pomme — sekka käsigranaatide prahvatused. Must muld tõuseb vastu taevast. Eestlaste valvest on vallutatud Maanteel laibad inglise khakivormis. Oudne näha esimesi surnuid — eestlasi. Edasi üle kün-gaste, läbi orgude, metsade, niitude kuni oleme tihedas metsas. Oleme võitluses. Rittmeister Sadkoff ja kornett von Parem esotsas. Oleme jõudnud kaugele ette. Side teistega kaotatud. Eestlaste tugev vastupanu. Sel-jataga meie oma kahurite granaatide prahvatused. Ole-me pikali — ümberringi keeb. Muld ja kivid langevad kiivriks. Keegi ei liiguta. Ainult rittmeister ja kornett hüppavad äkki üles ja tormavad eestlaste kuulipilduriga peale. Järgneme neile hurraaga. Eestlased tõmbuvad

MÄLESTUSMÄRGI AVAMINE VALDEKI MÜRUSPLAHVATUSE OHVRITALE.

Vasakul — Sõjakool sammub paraadmarsil mööda Kv. Ülemjuhatajast; paremal — Kv. Ülemjuhataja kindral J. Laidoner avab mälestusmärgi.

Möödunud aastal 14. juunil asetleldud kurva plahvatus-õnnetuse kohal Valdeki laskerajal avati 14. skp. mälestus-märk 10 surmasaanud aspirandi mälestuseks.

Mälestusmärgi avamisest võttis osa terve sõjakool. Mär-gi avas Kaitseväge Ülemjuhataja kindral J. Laidoner, tuletades lühikeses kõnes meelde kurba juhus.

„Ei ole suuremat vaprust ühelgi sõduril, kui sellel, kes teab seda, mida tarvis,“ tähendas Ülemjuhataja.

„Olgu see mälestusmärk hoiatuseks igale ohvitserile ja sõdurile, kes sammub sellest mööda. Tuletagu see kõikidele

meelde tagajärgi, mis tuleb kaitsevälliste korralduste ja ees-kirjade mittetäitmisest“.

Mälestusmärk on lihtne. Valmistatud samalt õppeväljalt leitud suurest graniitkivist, mille ühele küljele raiutud tekst:

„Siin langesid 14. juunil 1934. a. õppeväljalt leitud mürsku ettevaatamatalt käideldes sõjakooli aspirandid: n. a. o. Johannes Kattal, Aleksi Päril, kapralid: Eduard Kikerpill, Kurt-Georg Gadd, Alfred Viira, Karl-Gustav Truuman, Endel-Adalbert Uulist, Hugo Juhkam, Heino Erits, Ferdinand Hausenberg.“

Landeswehri ridades.

Vabadussõja kohta on siin-seal ilmunud isiklike mälestusi, mis valgustavad üksikuid episoode peami-sest meeleolulistest küljest. Tohiks olla huvipakkuvad sellekohased artiklid ka meie vaenlaste sulest Vaba-dussõjas, nende olukorra ja meeleolu tundmaõppimi-seks. Selles mõttes väärivad tähelepanu Landeswehri ridades meie vastu võidelnud Riia reaalgümnaasiumi õpilase-vabatahtliku krahv A. Stenbock-Fer-mor'i kirjutused, vaatamata ebatäpsustele ja sihilik-kuusele. Alljärgnevalt on toodud lühendatult vabas tõlkes üks ta kirjutus Landeswehri ühe väeosa retkest. (Graff Alexander Stenbock-Fermor. Freiwilliger Stenbock. Stuttgart 1929.)

„Tähelepanu . . . valvel! Vasakul vaati!“ Kahes nõi-rsirges reas seisab 3. kompani. Meie ees feldmeister. Vaht-meister raporteerib. Rittmeister Sadkoff tervitab meid. Veidi väsinult loeb ta läbi kuulipildurite päevakäsku. „Et eesti-läti väeosad ei ole mitte Lätimaalt lahkumist alus-tanud, lõpeb vaherahu 20. juunil 1919 a. keskööl. Balti Landeswehr alustab siis 21. juunil pealetungi kogu Eesti rindel.“ Rittmeister paneb paberi kokku. „Sõbrad! Ra-hulikult läbisaamiseks eestlastega ei näi olevat välja-vaateid. Vist homme hommikul tuleb meil juba võitlusse astuda. Meil seisavad ees rasked päevad.“ Ta tõstab käe müüsi äärde ja eemaldub.

Siin meie siis seisame 17—18-aastased kooliõpilased-vabatahtlikud Riia reaalgümnaasiumist, ametnikud ja teised saksaosast kodanikud. Baltlased, kes võitlevad oma olemasolu eest. Juba aasta sõdurielu on seljataga. Löödud lahinguid punastega, taandunud Riiaat Kura-maale, Riia uuesti vallutatud, et nüüd siin sõda alustada eestlastega; see tähendab sõda Inglismaa, liitlaste — ja kogu maailma vastu. . . Meil seisavad ees rasked päevad. Meil ei olnud midagi selle vastu, et eestlastega ühisrin-det luua punaste vastu. Soome lahast kuni Riiani. Kuid eestlased ei soovinud seda. Meie puhkuseviibivaid vaba-tahtlikke peksti Võnnus; meie väeosi tulistati seljatagant! Tegime lõpu sellele ja vallutasime Võnnu 6. juunil. Sõl-

miti vaherahu, kuid selle aja jooksul võitis Ulmanis eest-laste-inglaste poolehoidu — „balti parunite“ vastu. Tema seis isegi kõige asja taga. Ka Inglismaa soovis iseseisvaid rajariike. Formeeriti eesti-läti väeosad, inglaste varus-tusega: kahurid, soomusautod, kuulipildurid. Meie, s. o. enamikus kooliõpilased, üliõpilased, ametnikud, vabasta-sime Riia punaste hirmuvalitsusest. Nüüd nõuab Ulma-nis oma läti väeosade sisselaskmist Riiga. Lõpuks 10. juunil liitlaste sobitusel lepitakse kokku, et eestlased tõm-buks järk-järgult Lätist tagasi. Kuid juba 13. juunil vaheltsobitaja, inglise kindral Gough teatab meile diktaa-torlikult: Landeswehr tõmbu tagasi Segevoid - Neu-Schwabenburgi liinile. Kuid meie prestiiži, meie au — kas see ei nõua teravalt eitavat vastust nalle. Lõpuks meie poliitike järsk vastus eestlastele: Landeswehr ei tagane sammugi! Eestlased lahkuva Lätist. Mõlemis-aega 20. juunini, siis räägivad kuulipildurid! Nii olime meie, vabatahtlikud, informeeritud üldisest olukorrast. Egas juhid meid ometi ei peta?

Meie olukord halveneb iga päevaga. Landeswehri teeniv lätlaste pataljoni kuulutab enese erapooletuks — ei võitle Ulmanise vastu. Samuti ei taha vürst Lieveni ve-nelastest koosnev väeosa end segada kodusõjasse. Ka riigisakslastest koosnev väeosa ei taha meeleldi tegemist teha eestlastega, olgugi, et nende ülemus lubab igati kaa-sa aidata.

Olid ilusad päevad Riias: vanemad, õed-vennad pääs-tetud, Riia vabastatud, punased löödud — kangelase tunne rinnus. Meeleldi oleksin juba vahetanud sõdurivormi erariiete vastu; teinud lõpu sõdurielule. Siis aga äkki — rindele! Kelle vastu? Eestlaste, lätlaste, Ulmanise, Inglis-maa . . . nii imelik, ebaselge. Ei saanud kohe aru. Eri-lise vaimustusest läksime.

Meie 3. kompanii rittmeister Sadkoffi juhatusel asus Võnnu lähedal Weissensteini mõisa lumivalgesse härras-temajaja. Liivimaa Schwelms. Lõpmata ilusalt orgudel, nõlvakutel, niitudel lämmastav kuumus. Oleme postil sargivälk. Meie grupis näha uusi nägusid. Vanadest „rindesõduritest“ olen mina, feldmeister Schmidt (end. veltveebel Vene armees), Joksch, Muhlmann ja vennad Nagelid. Ühel päeval esitleb end elegantne parun Huhn.

tagasi. Ülevaalt puude otsast kuulid. Lennuk! Ei, vaid mõned eestlased on roninud puude otsa, kust tulistavad meid kuulipildurist. Hulljulged poisid, kes võitlevad viimse silmapilguni. Mõne lasuga kukuvad nad maha. Ühe noore eestlase puu otsast võtame vang. Ta tuliueed säärtsaapad võtab Muhlmann kohe omale, andes talle vastu oma vanad. Eestlasel on kahju omadest headest saabastest.

Lahing on läbi. Teised rühmad jõuavad järele. Sel-gub, et eriti 1. ja 2. kompaniis on meil tugevad kaotused. Eestlane-sõjavang saadetakse abiks kokale.

Kolonnis liigume edasi. Pealelõunaks jõuame Stür-zenhofi mõisa. Jälle äge tulistamine. Oleme küüni taga varjatult. Kornett v. Parem mu kõrval puu taga uurib binokliga vaenlast. Äkki ta vajub kokku, haarates kinni vasakust õlast. Siiski ükskõikse näoga, püüdes varjata valu. Sekund hiljem ta vajub hääletult kokku. Teine kuul on läbistanud kaela. Eestlaste vihane rünnak. Pal-jud neist langevad. Mitmed eestlaste laibad uues inglise khakivormis ja inglise püssiga lamavad teel. Ma komis-tan ühele laibale: noor, pikk eestlane. Maha kukkunud inglise kiivris väikene kuulihauk. Ta kõrval liiva sees kortsutatud kiri. Lieben pistab selle tasku. Need on siis meie vaenlased. Noored talupoisid, kes pigem peaksid põldu kündma, kui et siin sõdida. Kui meie saaks ainult Ulmanise ja teised traaditõmbajad „kirbule võtta“. Siiski meil ei ole siin tegemist punaste jõukudega, vaid hull-julgete sõduritega, kes oma elu nii odavalt ei müü.

Halastamatult põletab päike. Higi kleepub näos; tor-mame iga kaevu juure. Eestlased panevad veel nõrgalt vastu. Ühes talus võtame neilt inglise kuulipilduriga ja 1. kompani hävitab ühe vastase rühma. Vangide seletustest selgub, nagu oleksime meie meeleldi tahtnud vaherahu rikkuda, et neile kallaletungida. Sellest ka eestlaste pii-ritu viha. Ulmanis tunneb asja!

Hämardub juba, kui jõuame Koiva äärde. Jõe taga Volmari tornid, mille viit vallutame homme. Tuleb käsk: õõbida väljas. Igatüks meist otsib mugava aseme heina-kuhjadega ja rökude all. Kui mõnus on olla heintes. Rittmeister käib hoolitsevalt ringi. Talle sajab küsimusi: „Miks meie ei tungi edasi. Võiksime ju Volmari vallu-tada!“ „Meil puuduvad veel teated vasakult tiival riigi-sakslaste edust. Kui neil on hästi läinud, alles siis võime edasi minna. Oõsel loodan teateid saada.“

Mu kõrval lamavad parun Lieben ja parun Huhn, kes end hoolikalt katnud vaibaga. Muhlmann vaatleb

(Järg lk. 12.)

Landeswehri ridades.

(Aigus 11. leheküljel)

rahulolles oma „soomust“ — eestlaselt saadud saapaid. Schmidt norskab juba. Nagelid tilitsevad Jokschiiga parema aseme pärast. Kõige õnnelikum näib olevat väike Reuder, kes ronib ühe juurest teise juurde, et rääkida oma muljetest. „Nii ma just olen sõda soovitudki. Meie võitsime. Ja homme läheme edasi.“ Ma pööran Liebeni poole. „Vaadake „doktor“, täna vedas meil hästi ja kui meie homme vallutame Volmari, siis — lõpp sõjal. Sõlme soodsa rahu. Ja — jumalad on meie poolt.“ Lieben paneb kiivri heinte peale, tõmbab käega läbi juuste ja hakkab oma prille puhastama. „Armas Stenbock, ärge lootke palju jumalatele. Need on väga muutlikud härrad. Mind on teinud see kerge võit ennem kartlikuks. Mõelge vaid ainult: meie sõdime Inglismaa vastu.“ Vaikus. . . Siis võtab Lieben taskust kortsutatud kirja, mida ta võttis langenud eestlase juurest. Arutab paberi põlvedel lahti. Eestikeelne kiri „Ma tõlgin teile. Umbes nii: „Kallis poeg. Sa ei ole enam kaua meile kirjutanud. Ma palun igapäev sinu eest. Meie lehmäl on vasikas. Heinatamine on meil nüüd raskem, sest teie kõik olete kodust ära. Mu säärv valutab ikka veel. Ma saadan sulle vorsti, võid ja sinki. Ole aga hästi ettevaatlik. Kas sõda parunitega kestab veel kaua. . . Kallistades sinu ema.“ Jutukõmin vaibub. Kusagil krookuvad konnad. Vaikne, soe suveöö.

Koiduga on mehed juba paigal. Nüüd vist edasi Volmari peale. Kuid mis on lahti. Rittmeister Sadkoff tuleb äreva näoga. Kogub end veidi. „Seltsilised, meid on äraantud. Riigisakslased on kogu rindel taganenud. Oleme tunginud 30 kilomeetrit vaenlase masse. Puudub side teistega.“ Sekundid õudset vaikust. „Meie peame taanduma ja — kiirmarsil, enne kui eestlased olukorda taipavad.“

Taandumine kiirmarsil! Liivasel maanteel saabaste müdin. See ei ole enam marssimine. vaid pooljooks. Kahheksa kilomeetrit tunnis. Kõik tuli nii äkki, näiliselt võimatuna, kuid ometi meie taandume, ei, meie põgeneme. Kas lõpp? Viimased lootused langevad kokku! Ma marssin Liebeni ja parun Huhni vahel. Mu ajus ei liigu ükski mõte. Huhn hoiab alal oma suursuguse rahu, millega ta varjab kõiki omi tundeid. Jokschi kõhib ja higistab. Schmidt vannub valjult. Endise lõbusa Reuderi nägu on kahvatu. Ta päris jookseb Jokschi järel. Püssipaugud! Eestlased! Meie viskume pikali. Siiski ainult vastase piilurid. Edasi, ei ühtegi tundi kaotada. Otse ülevalt alla põletab päike halastamatult kiivrit. Tolm, higi, kleepub näole. Kolmkümmend kilomeetrit. Tunnen kuidas saapatalla naelad tungivad jalga. Igal sammul põletav valu. Paar rekvireeritud plaanvankrit on täis surnuid ja haavatuid. Mõned kergelt haavatud istuvad väljakõõgil. Piinav janu. Päike põletab. Jalgades valu, lõpmata väsimus. Mitte maha langeda. Masinlikult edasi. Ei tunne enam midagi. Tahan komistada, kuid Huhni ja Liebeni käed toetavad. Jälle on neetud eestlaste luuesalk meid kätte saanud. Surume endid tihedalt üksteise kõrvale maantee kraavi ja tulistame. Kui hea on lamada. Silmad tikuvad vägisi kinni. Kahju, et tulistamine lakkab, sest see tähendab meile jälle marssimist, marssimist.

Meie rühm on kolonni lõpus. Olen viimastes ridades. Komistan ühe kivi peale ja kukun maha. Lamada. . . magada, mitte enam tõusta. Tuimalt, ükskõikselt vaatan kaaslastele järgi. Nad ei märka mind. Kaugel kõmises midagi. Kahurid! Huludes ja vingudes lendavad mürsud õhus. Lähedal, paremal ja vasakul prahvatused. Müllatükid ja kivid katavad sekundiks taevast. Tean — eestlaste rasked kahurid otsivad meid — põgenikke.

Mu seljataga kaugel kuulda inimhääli; vist mõned meie omad. Aeglaselt vaatan taha: ahelik kollakates khakikuubedes, taldrikusarnastes kiivrites mehi. Eestlased, neetud eestlased! Kõike jõudu kokku võttes hüppan püsti ja jooksen. Mu ümber kuulid puurivad maanteel liivasse. Iga hüppega kõrvetav valu jalgades. Jõuan järgi oma rühmale. Eestlaste mürsud on meid leidnud. Umberringi granaatide lõhkemised. Eespool hobune tabatud. Ruttu tõstetakse vankris olev raskelt haavatu üle teise sõidukisse. Lühikene peatus, siis edasi. Verine hobuse laip risti üle tee. Kilomeeter meie ette tallu langevad eestlaste mürsud. Majad langevad kokku. Üks küün põleb. Lambakari jookseb tagasi tulle. Põlevate loomade õudne hää. Kahurid künnavad ümbrust. Puhkus. Ometi kord. Piinav nälg ja janu ajab mind lähedase, purustatud talu hoonete juurde. Astun elumajja. Purustamine jäljed. Sõõgilaua ääres, pikal pingil pea väljasirutatud kääle toetatud istub talumees. Pool otsaesist purustatud. Veri tilgub lauale, sealt põrandale. Haaran laualt leiba, juustu, piimanõu. Neelan nälgaselt. Üks lendab lahti. Higinine Muhlmanni nägu. „Eestlased, eestlased.“ Tormame välja. Lühike tulevahetus; edasi. Üle mägede ja küngaste; läbi orgude ja metsade. Nelikümmend... viiskümmend... kuuskümmend kilomeetrit. Katkestatud ainult mõnest lühikesest tulistamisest. Oleme kui lambakari; hallid, tuimad.

Rittmeister Sadkoff on hobuse seljast maha tulnud. Marsib meie hulgas. „Ikka julgust, mu härrad; ei ole veel kõik kaotatud. Läheme vanadele Hinzenbergi positi-

sioonidele, seal peame vastu. Seal on üks riigisakslaste väeosa, kes ei ole veel taandunud.“ Seitsekümmend kilomeetrit. „Vastupidada! Veel kümme kilomeetrit.“ Võnnu on ammugi maha jäetud. Hinzenbergi juures pidavat olema midagi „rinde“ sarnast.

Taevast läheb mustaks — äike ja siis vihmavaling. Mõne minutiga oleme läbimärjad. Imestan isegi, et veel jalul püsin. Lieben läheb ettepoole kumardades, kokkukurutud huultega. Huhn lonkab vasaku jalaga. Mis on sel elegantisel Huhnil? Uleni tolmune, higinine, kuid näos endine suursugune rahu. Poisil peab olema energiat. Mõlemad Nagelid on haletsemisväär: näost valged, värisevad, püüavad üksteist toetada. Muhlmann liigub veel vaevalt, olgugi et tal on kõige paremad saapad. Jokschi tuigub ja ähvi. Ainult feldmeister Schmidt, see vana rindesõdur, marsib kindlalt. See mees võib juba vastu pidada. Ka väike Reuder peab vahvalt vastu. Kui nõrgem ja noorim, ta kannatab meist kõige enam. Pikkade sammudega, ta püüab liikuda Jokschi kõrval. Higised juuksed otsa ees, paled sisse langenud ja kahvatu.

Aike on mööda, kuid veel sajab. Hilja õösel oleme Hinzenbergi ees. Hommiku kella 4 alates oleme marssinud. Kaksikümmend tundi ja 80 kilomeetrit — taandumist ja raskeid kaotusi. Surmani väsinud, läbimärjad leiame lõpuks ulualust vanas tühjas õllefabrikus. Lamame põrandal. Mu kõrval Lieben. „Doktor, milleks, kelle jaoks see kõik.“ Ta kehitab õlgu. „Kodumaa, baltlaste „prestiiži“ pärast.“ Silmad vajuvad kinni. Väljas on kuulda mürskude prahvatusi. Keegi tõmbab ukse pärani. „Häire, häire.“ Need neetud sõnad! Jookseme välja lausa vihma kätte. Eestlaste rünnak. Tormame sügavasse poolkaares, valmiskaevatud, kaitsekraavi. Vesi tõuseb üle jala. Pimedas väljatav eestlaste lasud. Kuulipildujate õudne pragin. Tulistame apaatselt. Hommiku hämarusega veel tugevamad vihmavalingud. Savisest kaitsekraavist ei ole veel ärajooksu ja — kell 5 hommikul oleme kõhuni külmas vees. Tuhakarva nägudega, lõdiseme külmast. Jumal tänatud, eestlased siiski ei ründa; piirduvad ainult ägeda tulistamisega. Nende rasked kahurid aga algavad jälle õudset tantsu. Ees ja taga praksatused — mullasambad. Mürsk on tabanud ohvitseride korterit. Üks kornett surnud, kaks haavatud. Rittmeister Sadkoff on kogu õö meie juures kaitsekraavis. Julgustab meid. „Julgust, julgust, peame hoidma selle positsiooni iga hinna eest. Hinzenberg on meie viimane lootus. Kui vastu peame, võime välja kaubelda soodsama vaherahu.“ Kuid sõnad ta väsinud näost ei ole veenavad. Eemal kivihoone varjus on kõök. Huhn, Lieben ja mina ronime välja, et tuua kuuma kohvi. See elustab veidi. Lähem pakun kohvi Muhlmannile. Ta pooleldi lamab kaitsekraavi küljel püss laskevalmis. „Tahad kohvi?“ Vastust ei tule. „Tõin sulle kohvi! Kas magad?“ Ta ei liiguta. Ei näe ta nägu, kuid kõrv ta kiivri äärel all on imelikult rohekas. Haaran kää — jääkülil. Surnud. Lask — otse pähe. Otsaesist väiksest august imbub verd. Et ta pooleldi lamab, siis ei ole ta kraavi põhja langenud. Sajab. Lakkamatult ragisevad kuulipildujad. Väike Reuder lõdiseb ja näib haigena. Soovitame tagasi minna õllefabrikusse. „Ei, ma ei taha magada kui siin tulistatakse. Ma ei ole ju laps, et pean kõrvale hoidma! Meie peame ju võitma. Rittmeister ju ise ütles, et kõik ei ole veel kaotatud.“ Keegi ei taha lapselikkust lootust purustada. Poiss, kes ei kaota julgust.

Keskpäeval antakse märku, et supp on valmis. Reuder mõne teisega läheb supi järele. Hoiatame teda. Siinseal lõhkevad mürsud. „Oota kuni mürskude lõhkemispöör kaugeneb.“ — „Oh, see ei tähenda mulle midagi.“ Hüppab kraavist ja jookseb üle välja. „Tähelepanu . . . granaat . . . pikali.“ Juba tõuseb hiigla mullasambas õhku. Mullapilvest langevad kivid. . . Ja seal just jookseb Reuder. Ta on kadunud. Siiski — lamab seal. Läbilõikav karjumine. Reuder lamab seljalt; alumine kehaosa purustatud, sisikond väljas. Karjub, karjub lakkamatult. Meie ei hinga enam. „Andke üks kuul! Vaene poiss piinab end surnuks!“ sosistab Schmidt, enesel pisarad silmis. Jokschi ja tema tõstavad püssi, kuid langevad jälle. Ei või ju ometi tulistada oma kaaslast. Siiski eabainimlik oleks lasta teda surra ilma viimase lünnastava pauguta, kuid keegi ei tee seda. Tahaksin kõrvad kinni toopida, et mitte kuulda surmaeelset kisa. See on valjem, kui kuulipilduja ragin ja kahurimürtsud. Kaks pikka tundi karjub ta — siis sureb. Tõmbame laiba kraavi ja katame palituga.

Sajab lakkamatult ja tulistakse. Öhtu ja jälle teine magamata öö. Vesi kaitsekraavis tõuseb ja meeleolu langeb. Saame teada, et riigisakslased on salaja positsioonilt lahkunud. Jälle äraandmine. Jälle asiatud ohvrid. Salajane taandumine, et eestlased ei märkaks seda. Ronime välja veest, komberdame eemale maanteele, kus korraldame endid marsikolonniks. Kiirmarsil! Peale 80-kilomeetrisel taandumisel ja peale kahe magamata öö. Vihkame kõiki: üleumust, vaenlast, riigisakslasi, saatust ja iseennast. Pehmes voodis magada ja kõik unustada. . . Maanteel liiguvad mitte inimesed, vaid vaimud. Valutavate jalgadega marsin jällegi Huhni ja Liebeni vahel.

Huhnil on ainult veel räbalad seljas, kuid ta nägu on elumehelikult ükskõikne. Seljataga, kaugel mürin. Eestlased on meie taandumist märganud ja nüüd nende rasked kahurid otsivad jälle meid. Sulen silmad, sest isegi käies võib magada. Jalad käivad taksammus, kui üleskeeratud masinad. . . Mu silme eest vilksatavad möödnud sündmuste katkendid. Näen purustatud peaga talumeest, rittmeisterit, „doktori“, kes puhastab oma sarvprille, langenud väikest Reuderi ja Muhlmanni oma eestlase säär-saabastes. . .

Midagi prahvatab. Kisun silmad lahti. Maantee lähedal tõuseb muld kõrgele. „Pikali.“ Viskume maha, surume näo vastu märga savi. Kiivrite päale sajab mulda. Hirmus karjatus. . . veel teine. Märkan, mu ees lamab paks vormitu keha. Feldmeister Schmidt! Kus on Schmidt pe? Sellest pole enam jälgegi; see on täiesti ärakistud keha otsast. Risti üle laiba lamab parun Huhn. See elegantne Huhn. Verine kontide ja liha hunnik. Tema, keda kord kuul riivas südamest ja siiski jäi ellu. Maantee kraavis pöörleb üks mees teisest rõhmast raske peahaavaga. Oigab veel kord ja vajub siis korisesed kokku.

Edasi. Marssida. . . marssida. Huhni asemele astub keegi teine. Püüan rahulikult olukorda mõista — siiski raske arusaada. Parem, Muhlmann, väike Reuder, Schmidt, Huhn — surnud. . . Kunagi ei kuule enam Reuderi naeru, Schmidt rööveid nalju ja Muhlmanni praalimist. Mõne sekundiga nad hävitati. Ainult Reuder pidi kaks tundi ootama surma. . .

Vihmasajus liigume edasi. Pea on tühi ja liikmed tuimad. Ainult valutavad jalad liiguvad masinlikult.

Pärast lõunat ilmuvad kõrvalteedelt pikad marsikolonnid, ratsavägi, kahurid, moonavoorid, küüthobused ja kuulipildujad, et meiega liituda. Need on võitluseta rindelt lahkuvad riigisakslased. Alles hiljem saame teada tõelist põhjust. Riigisakslased oleval juba algusest peale püüdnud kõrvale hoida sõjast eestlastega. Ulmanise agentide propaganda nende ridades on neid arvamisele viinud, et see sõjakäik oleval Läti riigi vastu ja ainult balti parunite huvides. Neile oleval lubatud maad punaste väljaajamise eest Lätist. Osavõttes sõjast eestlaste vastu aga võidavat seda lubadust tühistada. See mõjus sõjast tüdinud sõdureile. Nende juhid olid küll valmis meid aidata, kuid meeskond ei läinud järele.

Õhtuks oleme jõudnud Riia ette, kindlustatud positsioonile. Kõik on läbi — sõja jätkamine võimatu. Suured kaotused. Eestlaste sõjalaevad seisavad Dünamünde juures ja pommitavad Riia silda. Ka liitlaste laevastik tulistab linna.

Algavad rahuläbirääkimised. Nõutakse meie lahku mist Riist ja taandumist üle Düüna Kuramaale. 2. juulil marsime läbi Riia. Poolteist kuud tagasi tungisime Riiga kui võitjad: nüüd saadavad meid akendelt kurvad näod. Paljud perekonnad, ka minu vanemad, on põgenenud Saksamaale. Eestlased, lätlased peavad kaitsma nüüd linna edaspidiste punaste pealetungide eest, kuid — nad pärivad ka meie võiduvõile.

Marsime jällegi teisel pool Düüna palava päikesega tolmusel maanel.

Vana uhke Balti Landeswehr? Oleme räbalais, kõhivad hulkurid. Katskised saapad ja riided. Tuhakarva nägudega, tolmust ja higist määrdunud, tuigume mahalõõdud, lootuseta silmadega edasi. Väsinud, rasked sammud kihutavad tolmule üles. Paks tolmupilv ümbritseb seda lõõdud inimeste karja. . .

Mälestussamba avamine Missos.

26. mail k. a. toimus Võrumaal, Missos Ratsarügemendilt ja Võrumaa Malevalt ühiselt püstitatud mälestussamba avamine ja samas asuva kuue ratsamehe kalmu pühitsemine.

Misso mälestussammas on üle 2 meetri kõrge, graniitkivist tahutatud obelisk, mille esiküljel sõnad: „Siin võitles Ratsarügement 19. aprillil 1919. a.“ Sammas asub otse Riia-Pihkva kivitee ääres, Pugola 6-kl. algkooli ja Misso asunduse vahel. Samba ees on kuus langenud ratsamehe kalmu. graniitplaatidega: husaar August Naarits, husaar Karl Kiil, husaar Eduard Tomson, husaar Iaan Kurm, husaar Reinhard Pehap, husaar Karl Tiik.

Langenud kangelaste matusepaiga pühitsemisele ja samba avamisele oli kokku tulnud mitutuhat kodanikku. Täpselt ettenähtud ajal, kell 13.30 saabus kohale Kaitseväge Ülemjuhataja kindral J. Laidoner ühes saatjaskonnaga. Ta tervitas Ratsarügemendi allühikuid. Avasõna ütles Võrumaa Maleva pealik major J. Heijuste. Sellele järgnes matusepaiga pühitsemine vaimulikelt. Siis pöördus kindral J. Laidoner koosviibivate poole kõnega.

Kõne lõppedes Ülemjuhataja kindral J. Laidoner vabastas samba katted kolme kogupaigu saatel.

Ratsarügemendi paraadmarssi järgiti suure huviga. Pärast seda algas koolimajas pidusõök, millest osa võtsid kindral J. Laidoner, 2. diviisi ülem kolonel A. Traksmaa, Võru-Petseri Kaitseringkonna ülem kol. V. Trossi, Ratsarügemendi ülem kol. Bassen-Siller j. t.

Õhtupoolikul oli Missos Ratsarügemendi poolt orkestri kontsert ja õhtul pidu, kus ette näidend „Agu tuleb“. Ratsamehed lahkusid Missost laagrisse (Värskasse) järgmisel päeval.

P. K.

Tartu Telefoni Vabrik

Tartu, Puiestee tän. 9/11

Telefon 2-34

Valmistab nõrkvoolu elektritehnika telefonivõrkude, kaitseväge ja eraettevõtete varustamiseks.

ERIALA: Igasugused telefoniaparaadid, keskjaamad automaat keskpatareid ja induktor väljakutsetega. Piksekaitses keskjaamadale ja abonentidele, kellad vahelduva- ja püsivavoolule, auto suuna näitajad.

Radio alal moodsad ja ajakohased raadio vastuvõtuaparaadid ja valjuhääldajad.

Odav elekter

majapidamise
otstarbeks

Tallinna Linna Elektri jaama tariifid:

Triikimine, üks tund 5 senti
1 liitri vee keetmine 1—1,4 senti
2—4 muna keetmine 0,7—1 sent

Iga elektritarvitaja võib kasutada odavat voolu, türides Elektri jaamast vastava mõõt- ja 20-sendilise kuumaksu eest.

Tasuta nõuannet odava voolu kasutamise kohta saab Linna Elektri jaama Nõuandebüroost, Raekoja pl. 9. Samas on müügil mitmet tüüpi triikraudu 2-aastase vastutusega ja muid majapidamise elektritarbeid.

Plekisepa töökoda

A. Aman

Rüütli tän. nr. 4, Tallinn

Telefon 430-19

Tehakse igasugu pleki- ja vasesepatõid antud kavandite järele, niisama ka ehitustõid, katuste katmisi jne.

Ainus suurem Eesti riide ja valmisriiete kauplus

Karl Abel

Tartus, Kaubahoov 35 Tel. 8-19

soovitab rikkalikult valikus

ülrikonna, palitu, kostüümi ja kleidiriideid ja igat seltsi riidekaupu ilusais ja uutes mustrites.

Laos valmis,

palitud, ülrikonnad, püksid, vihma-kuued j. n. e.

Täielik tellimiste vastuvõtmine,

oma töötuba, eri mees ja nais juurelõikajad ja parimad meistrid.

Hinnad väljaspool igasugust võistlust.

Karl Abel'i

riidekauplus Tartus, Kaubahoov 35.

JUUKSETÖÖSTUS

„CZIPAN“

Daamide ja härrade teenimine.

TALLINN, PIKK TÄN. NR. 19.

Telefon 442-12.

Klaas- ja portselaaning teiste majatarvete spetsiaaläri A.-S.

„D. Mirvits ja Pojad“

Tallinnas, Estonia pst. 13
S. Tartu m. 13.
Tartus, Raekoja 6, Kivi 21.

Tallinna Juudi Ühispank

Vene tän. 8, telef. 448-26.

Toimetab kõiki pangaoperatsioone sise- ja välismail.

Speditsoon, transport ja kinnitamine.

„ERIKA“

VENNAD TÖNISSON & Ko.

TARTUS, Saarturg 2, telefon 7-79. VIILJANDIS, Tallinna tän. 5, „Seasaar“. RAKVERES, Turuplats 1.

Soovitame hästiidanevaid sordiehtsaid

Aedvilja-, lille-, sööda- ja riisikate-, ristikeha- ja timoti- **seemneid.**

„ERIKA“ puukoolist viljapuid ja põõsaid. Rikkalik valik ilupuist, põõsastest ja roosidest.

Jällemüüjatele ja aednikele 0/0 0/0.

Nõudke hinnakirju.

K-m.

Th. Kaarmann

Tallinn, Raekoja 10 ja 12. Tel. 432-83

Portselan, kiwi- ja klaasnõud

Riigiasutustele, pankadele ja kontoritele

metall-kartoteekappe

õistlemata hinnas, tuntud headuses, igas suuruses. Füüsika, psühholoogia aparate ja õppevahendeid valmistab

Ed. Pikkand'i

peenmehaanika töökoda Tartus, Giidi tänav nr. 3. Asutatud 1927. a.

Karusnaha- ja mütsitööstus

G. Kangro

Tartus, Aleksandri 15

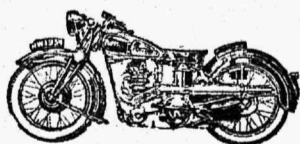
J. STERN'i maalritööstus

Asut. 1900 a.

Tartus, Aleksandri t. 11-1

Sildimaalimine, lakk- ja emailitööd. Jalgrataste lakeerimine kuumendamise teel korralikult ja vastu pidavalt.

Maalermeister J. STERN.

Varustage end aegsasti mootorrattaga!

B. S. A. suurima toodanguga inglise mootorratta vabrik pakub Teile 150 cm kuni 1000 cm mootorrattaid.

B. S. A. on tarvilusel kogu maailmas.

B. S. A. Briti sõjaväe mootorrattas.

ESINDAJA:

K.-m. LIER & ROSSBAUM

TALLINN, VIRU TÄNAV NR. 7.

Tartu Stanioli ja Tuubivabrik

Tartus, Meltsiveski tän. 32. Telef. 6-17, 6-92.

Valmistab:

Tinapaberit (Stanioli).
Pudeli ja shokoladi kapsleid.
Tuube.

Tartu suurim ja moodsaim fotoateljee

H. Riedel

ja

H. Eggert

Tartus, Ülikooli 36.

1935. a. kevadisi uudisteoseid:

- A. Andvei: Lihavõtte kuldmuna. Lastejutt 1.—
A. Haava: Laulan oma Eesti laulu. Luuletused 3.25
H. Jänes: Valimik deklamatsioone 1.25
F. Karlson: Rännakul. Sonetid 1.50
C. J. Kiviet: Kuidas elas van Dik Trom 1.—
E. Kippel: Ahnitsejad I. Rahvaraamat nr. 2 1.40
J. Liiv: Ühe kirjaniku päevaraamatust. Kogutud t. V/VI 3.75
O. Luts: Kuningakübar. Mälestusi VII 4.—
A. Poska: Hiirekete päev. Laste pildiraamat 4.25
R. Roht: Esimene armastus. Romaan Vabadussõjast 1.40
V. Shakespeare: Torm. Näidend 5. vaat. Tõlk. A. Oras 1.90
„ Romeo ja Julia. Näid. 5. v. Tõlk. A. Oras 3.50
F. Sillanpää: Silja. Romaan 1.80
A. Taar: Kolm sündi. Näidend 4 vaat. 3.—
Fr. Tuglas: Kriitika I. 2. täiend. trükk 3.—
Fr. Tuglas: Kriitika II. 2 täiend. trükk 3.—
J. Vahtra: Laane kurus. Rahvaraamat nr. 1 1.—

Ilmub lähemal päevil:

- K Hamsun: Maa õnnistus. M. Pedaja tõlkes.
H. Heine: Saksamaa talveuni. Satüüriline lugul. A. Orase tõlk.
O. Luts: Kevade I. 4. trükk.
V. Rüdala: Meretäht. Luuletused.
Enn Kippel: Ahnitsejad II. Rahvaraamat nr. 3.
„Noor-Eesti“ RAHVARAAMAT
on algupärase kirjanduse odav seeria.
Rahvaraamatu seerias ilmuvad ainult algupärase romaanid, novellid, reisikirjeldused, populaarteaduslikud tööd jne. Aastas ilmub kuus numbrit.
Tellimishind aastas kr. 4.50, poolaastas kr. 2.25.
Üksiknumber kr. 1.—

„TANAPÄEV“

Huviküllane pildirikas üldajakiri. „Tänapäeva“ kaastöelisteks on eesti paremad kirjanikud, teadlased, kunstnikud, seltskonnategelased jne., ning lootustandvad noored.
Raamatu-aastal ostke ainult algupärase sisuga rikkalikult illustreeritud ajakirja „Tänapäev“.

Üksiknumber 40 senti, tellimishind 1935. a. lõpuni kr. 2.00.

O.-Ü. „Noor-Eesti Kirjastus“, Tartus.

R. U. K. 'is

on alati saadaval kõrgekvaliteedilisi kodumaa ja inglise vabrikute ülikonna-, palitu-, mantli- ja kostüümi riideid suuremas valikus, ning sinna juure kuuluvad manused, nagu: voodrid, niidid, nõõbid jne.

O.-Ü. Riie- ja tekstiilkaubamaja

Tallinn, S. Karja 19, telefon 455-77.

Kõige vanem ajaleht Pärnumaal

„VABA MAA“ Pärnu väljaanne

Toimetus ja alitus Pärnus, Brackmanni tän. 1. tel. 112.

„VABA MAA“ Pärnu väljaanne ilmub iga päev koos pealehega (Tallinna „Vaba Maa“) ja maksab 1-ks kuuks postiga saates kr. 1.50, 3-ks kuuks kr. 4.25 ja 6-ks kuuks kr. 8.25. 6-e kuu tellijad saavad tasuta „Perekonnalehe“ ja a bumi „Pärnumaa Elu“, aastatele, aile lisaks „Uus Talu“.

„KULTUUR“

Pärnus, Rüütli 35, telefon 397.

Kooliraamatud, ilukirjandus, kirjutusmaterjal, kantseleitarbed ja paberikaup. Muusikariistad, sportitarbed, pärjad. Oma ja vallavalitsuste plakatid, täitehed - igasugused

Oma trüki- ja köitekoda

Brackmanni tän. 1, telefon 112.

Soovitame:

männijuuri, kivisöetõrva, katusepappi, isoleerpappi, kriiti, naelu, tiseriliimi ja teisi kaupu.

Võtame oma peale kõiksuguste pappkatuste parandusi. uute katmise töid. Töö korralikkuse eest vastutame kolme a. jooksul.

JOH. HUIK

Tartus, Holmi 5
Telefon 5-53

Alati saadaval

maitsesekad
tordid,
koogid,
küpsised,
kohvisaiad,
pirukad jne.

Tellimised täidetakse kiirelt ja korralikult.

Eduard Univer

Tartus, Rüütli tän. 16 • Telefon 10-69

Lauavabrik

F-ma „J. H. Kaplan“

Tartus, Laa 43, telef. 3-66.

Müüb:

kõiksugu ehitusmaterjale voodri-, lae- ja põrandalaudu, prusse tsementi ja telliskive, lupja ja krohvi matte, ahjukahveid ja klinkereid, „Insulite“.

Ostab:

Me'sa, okaspuupalke, lehtpuu pakke (gat seltsi) ja eksport laudu.

Nahatööstuse Aktsiaselts

E. & M. Usvansky & Pojad

Osakonnad:

Tartus, Kaubahoov 24
Tallinn, Veneurg 3
Petseris, Kaubaread 17

Joh. Glück

TARTUS

Nahavabrik Kvistentalis
TELEFON 110

Ladu ja hobuseriistade tööstus

KAUBAHOOV 14
TELEFON 15

K. UNT,

Tartus, Riia tän. 85.

Plekk- ja vasktarvete tööstus.

Võtab tellimisi uute- ja parandustööde peale vastu. Ehitustööde alal: plekkkatuste, rennide, veetorude, plekkahjude, viljakuivatise torude valmistamise ja kõik plekisepaalasse kuuluvad tööd

J. & E. Muuli

raamatuköitmisekoda

Tartu, Suurturg 8. Kõnetraat 12-37.

Valmistab igasugu nahk-, kalingur-, ilu- ja raamatukogukoiteid. Töö kiire ja korralik. Hinnad mõõdukad.

Eekantseid ja moodsaid

daamide ja härrade

jalanõusid

soovitab mõõdukate hindadega

Karl Konsen

Tartus, Riia t. 12-5

Mootorrattaid

Inglise „Exelsior“ ja „Calthrope“, Rootsi abimootoreid „Üva“ Suurem saadeti jalgrattaid parimaist vabrikulist **Ümblusmasinad** „Pfaff“ „Naumann“ ja „Vesta“ **Grammofone** „Homocord“ ja nende plaate. **Isik-Isak masinad** **Kirjutusmasinad** „ERIKKA“ ja „IDEAL“ **Koorelahutajad** „VESTFALIA“ Suures valikus **jalg-ratta osi ja kumme.**

Kr. Saar & Ko.

Tartus, Baekoja 2. — — — — — Telefon 6-94.

Pagari- ja kondiitriäri

Antson

Tartus, Rüütli 12

Elektri

lae- ja lauagarnituurid. Elektrilambid, keedunõud, triikmasinad, elektri taskulambi patareid ja kestad. „PHILIPS“ radioaparaate **Jalg-rattaid ja nende osi** soovitab suures valikus odavate hindadega.

J. Aua

A-S. Kaas & Ko ja „Philips“ materjalide ladu TARTUS, Suurturg 12.

K. LUKK.

Pildiraami- ja tapetiliistutööstus. Tartus, Promenaadi 4. Asutatud 1888. a.

Valmistab igas suuruses, stiil, ümargusi ja ovaal pildiraame. Kuld, polituur ja vakseeritud pildiraame ja tapetiliiste, vana piltide ja raamide restaureerimine. Raamid ja raamimata seinapiltide müük.

Nõudke ja tarvitage ainult kõrgeväärtslikku, auhindadega kroonitud

„MELANGE“ KOHVI.

Saadaval üle Eesti

Tööstus ja ladu Tartus
Aia tän. nr. 32 Telefon nr. 176

Keemia tööstus

J. Halbreich

Paldiski maantee 25
Tallinn. Telef. 429-79

Kunstlike kehaliikmete tööstus

KARL RÄNI

Tartus, Riia t. 32. Asutatud 1921. a.

Arstidele, vigastatud sõjameestele ja teistele vigastatud kehaliikmetega kodanikele lahkeks tähelepanemiseks! Valmistame kõigile uuemaaja nõudele vastavalt kunstlike kehaliikmeid. kunstjalgu, käsi, tugiaparaate, se grookõveruste ravimiseks tugikorsete, metall-plaateid abajalgadele (Plattfüsse). Meie valmistatud kunstkehaliikmete eest täielik 3-aastane vastutus. Kehvemaile teijale ja inva lidide õhinguile hinnatundus. Ühtlasi võtame teritamiseks igasuguseid arstiriistu ja juukselõikamismasinaid, habemenuge, kääre ja kõiksugu nikeldamis- ja poleerimistõid. **Hinnad väljaspool võistlus.**

Kõige odavam ostukoht on

Konst. Jaik'i

kirjutusmaterjali-, paberi-, papi-, tapeedi- ja raamatukaupluses

Tartus, Suurturg nr. 11.

Müük suurel ja väikesel arvil.

Sisevete Laevandus „Tartu“ peab reisijate ja kaubaveo ühendust aurikutega Tartu ja Peipsi järve sadamate vahel järgmiselt:

TARTU-VASKNARVA liinil — üks kord nädalas
TARTU-NINA-KALLASTE-MUSTVEE liinil — 3 korda nädalas.
TARTU-VARNJA-KASEPÄÄ-KOLKJA-PIIRISAARE liinil — 6 korda näd.
TARTU-VÕOPSU liinil — 3 korda näd.
TARTU-VÄRSKA liinil — 2 korda näd.
TARTU-PUTOVITSI liinil — 1 kord näd.

Ühendus Emajõe sadamate vahel, nimelt: TARTU-HAASLAVA-KABINA-KAAGVERE vahel igapäev.

Ekspeditsioonidele, õpilastele ja üliõpilastele 50% hinnaalandust. Abonem-nt ja edasi-tagasi sõidupiletid. Laevad väljasõitudeks jõel ja järvel kokkuleppel.

Täpsemalt sõiduplaanides.

Sisevete Laevandus „Tartu“

Juhatus — Lodja tän. 25, telefon 3-02.
Ekspeditsioon — Auriku 2, telef. 3-93.

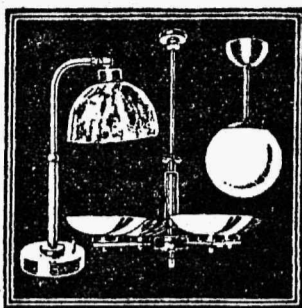
Igaks hooajaks

suurepäraseid uuemoelisi daamide kääkoote, rahatas-kuld, portfelle, kohvreid, koo-likotte, kunstkäsitöid, aadres-kaasi, albumeid jne.

nahklõikes ja voolis suures valikus odavate hindadega soovitab

O. Zimmermann

Tartu Suurturg 4 Tallinn Harju 34 Pärnu Rüütli 41

ELEKTROTEHNIKA ÄRI
„JÕUD & VALGUS“
Tartus, Rüütli 11, tel. 4-48

teeb tellimise peale
elektri

valgustuse ja jõujaamade sisseseadeid nii linnas kui maal. Eelarved tasuta. Ladus alaliselt suures valikus igasugu elektri materjale ja tarbeid. Valmistab moodsaid ja maitsekaid elektri lae ja seina armatuure, laua ja õõlualampe.

Tartu Juudi Ühispank

Tartus, Poe 3, tel. 305.

Toimetab kõiki pangaoperatsioone.

A.-S. POLARISE AGENTUUR.

Kondiitriäri ja kohvik Verner & Poeg

Tartus, Ülikooli 15, telefon 6-10

Esimese järgu kohvik ja kondiitriäri
Rikkalik valik kookides, shokolaadi-
maustes ja jookides.

Shokolaadi- ja martsipani-tehas
Eriala: Martsipan-maiusasu.

Tartumaa Laulupäeva puhul on Eesti Rahva Muuseum

Raadi, erakordselt avatud

laupäeval 29. juunil
pühapäeval 30. „
esmaspäeval 1. juulil
kella 9 – 15

Teisipäeval 2. juulil on Muuseum suletud.
Kõigil kolmel päeval külastajatele hinnaalandus.

Pagarl- ja kondiitri äri P. POTSEP

Tartus, Ülikooli tän. nr. 34,
telefon 12-79.

Soovitab
suures valikus igasuguseid
kondiitri- saaduseid.

SPRENK-LÄTE

LEIUVISED JA UUENDUSED KLAVERIEHITUSE ALAL

1. Modereeriija, lahtine, liikuv „Patent“.
2. Piano-iste „Reform“.
3. Piano jalus „Mõnus“.
4. Modereeriija — kannelkate tekitaja, kinnine.
5. Manoal-pais püstklaver.
6. Pedal-pais püstklaver.

TARTU, RÜÜTLI 25.

TELEFON 13-09.

Ei ole paremat

kui

E. Günther'i
riidevärvid.

Tartu. Tallinn. Viljandi.

Näitusel kõrgemad auhinnad — GRAND PRIX

Eesti karusnahkade tööstus

Tartus, Turu tän. 26.

„EKT“

Telefon 7-32.

Igasuguste karusnahkade parkimine, värvimine, pügamine ning vananenud nahkade uuendamine. Lambanahkade parkimine valgeks, mustaks, kollaseks j.n.e. ning ümbertõõtamine kraenahkadeks. Laos alati saadaval kõige rikkalikumas valikus mantli-, jaki-, krae- ja teised nahad. Ostetakse suurel ja väikesel arvul igasugu karusnahku.

Mugavaim koosviibimise koht Tartus

Restoran „Kuld Lõvi“

Gustav-Adolfi 6 Tel. 5-12 end. „Segerlin“

Jäal õhtul ja lõunal muusika. Kabinettid

Austusega omanik. A. MIKKOV.

Balti Nahavabrik

Pärnus, Vana-Sauga 24, tel. 76

LADU: Jäneselja 15, tel. 4-20

Soovitab oma vabrikust ja ladudest kõrgeväärtusega kaupu

Nõudke hinnakirju

VILJANDI SAE- JA JAHUVESKI

Viljandis, Kõue t. 7. Kõnetraat 310.

Ostab metsa, pälke.

Lõikab laudu. Hõõvel-
dab voodri-, lae-, põran-
da- ja igat seltsi laudu.

Ostab nisu, rukkeid, otri,
kaeru, põhku, heinu,
vikke.

Jahvatab igat seltsi
vilja. Püügel-dab uues
valts-veskis nisu, otri,
rukkeid.

Tuntud heauses ja
odav töö on ainult
(alandatud hindadega)

Esimesel Pärnu Lina- ja Takuketramise Vabrikul

ASUTATUD 1909. A.
TELEFON 2-37.

Igasugune ühe-, kahe- kuni kuue-
kordne lõng, sidumiskoör, kotilõng
mõrralõng ja kõiksugused koed
müüakse ja vahetatakse linade ja
takkude vastu.

Firma KARL VILL

Tartus

Lilleärid: Rütli tän. 5, Lossi tän. 7.
Telefon 4-18.

Aiandus- ja Puukool: Puiestee 2.
Telefon 4-19.

Suurim valik lõike ja potillili,
sordiehtsaid viljapuid, marja-
põdsaid, hõbekuuski, roose
jne.

Riiklik Seerumi-Instituut

Tartus, Tähtvere riigimõis Tel. 902. Postk. 109

Piima ja p'ima saaduste bakterioloogilised ja keemilised analüüsid.

Loomatõltude koosseisu ja tarvita-
miskõlblikkuse määramine jne.

Keemilised ja bakterioloogilised
analüüsid.

Tartu vesiravila

Dir. dr. med. prof. L. Puusepp.

TARTUS, PIKK TÄN. 62-64. KÕNETRAAT 34.

Ambulatoorne ja kliiniline ravimine.

RAVITAKSE; närvi-, lihaste-, liigete-,
ja ainevahetuse-haigusi. Pärmi-
vedeliku-, süsihappe- ja teised vannid,
rabapakkimised, dušid, elektri- ja
valgustusravi. Massaaž.

Asutus on avatud kella 10—8 õhtul. JUHATUS.

MEHAANILINE

JALANÕUDE TÖÖSTUS

ERIK HOPP

TARTUS,

Riia tän. 4, tel. 2-10

Valmistab moodsate
masinatega igasugu-
seid jalanõusid kõr-
ges headuses. Jälle-
müüjatele soodsam
ostukoht.

Auruvärvimise vabrik

R. NATUS

Asutatud 1838.

Viljandis, Tartu tän. 24. Tel. 59.

ERIALA: Kõiksugu kangaste vanutamine, värvimine, käärimine,
pressimine ja dekateerimine.

Kõiksugu lõngade ja valmisriiete (tervelt või lahtiharutatult)
värvimine. Värvimisel tarvitatakse Indathren-värve, millised täi-
esti pesukindlad.

KEEMILINE PESUKODA.

Vastuvõtmine peaaegu kõigis linnades ja alevites. Töö
tehakse kõigi uuemate nõuete järele, riie ei pleegi ega määri.

TELLIMISTE TÄITMINE KIIRE.

Rahvuslik iseteadvus

olgu meie töö- edu ja jõukuse
aluseks!

J. KOLLIST

Pärnu nahatööstus

Pärnus, Tallinna Posti 11.

Kõnetraat 134. — Postkast 35.

Valmistab kroomi, voodreid, mööbli-
kindanahku ja kroomtaldu ning võtab
vastu ümbertöötamiseks igasuguseid
nahku, sest et Eesti mees tellib Eesti
vabrikust.

TARTU LINNA TÖÖSTUSKOOL

KALDA 16, VENE 1. TELEFON 6-15.

Puutöö alal valmistatakse kõiksugu mööbleid ja tubade sisseadeid
maitsekalt ja odavasti. Ehitatakse veskitele mannamasinaid, segajaid jne.
Autodele töldosade ehitus, kauaaegse vilumusega.

Rauatöö alal mitmesuguste põllutööriistade, masinate ja rehepeksu gar-
nituuride parandus, kõiksugu mootorite parandus, ja silindrite läbipuurimine.
Autode parandus vilunud meistrite juhatusel. Igasugune treimise-, free-
simise-, hõõveldamise- ja lukusepatööde täitmine.
Autogeeniline ja elektriline metallide keevitamine.

Autokursustel esmaklassiline autojuhtide ettevalmistus teoreetiliselt ja
praktiliselt; eksam kooli juures.

Võõrastemaja - restoraan

„Eden“

Tartus, Aia 10. Telefon 668.

Maitsekalt sisustatud ruumid. Igal õhtul tantsumuusika. Reisija'ele
puhtad mugavad numbritoad.

A.-S. VILJANDI LINAVABRIK

Viljandis, Lossi t. 41. Tel. 18. Asut. 1912.

Näitusel kõrgemad ja esimesed auhinnad.

Valmistab kodumaa parematest linasor-
tidest mitmesugust lõnga ja riidet nagu:
linast lõnga ja niiti nr. 6—36, takust
lõnga, s'dumisenööri kerades ja vihtides.

**Koob mitmesugust linast ja
takust riidet, pleekimata,
pleegitud ja värvilisi, nagu:**

laudlina-, käteräti-, voodilina-, särgi-,
käsitööriiet linase ja puuvillase lõimega.
Linse ja puuvillase lõimega ilusates
mustrites voodi-päevatekke, laudlina-,
püksi-, madratsi-, vahe-, presendi-, koti-
ja polstririiet, vastupidavaid riidest ma-
sinarihmu, puuvillast vokinööri lina- ja
villaketramise vabrikutele, valmisõm-
meldud viljakotte, koormakatteid (pre-
sente) imbutatud ja imbutamata j.n.e.

Tähendatud kaubad vabriku laos alati saadaval.

Vabrik võtab rahva käest vastu linu ja takku
ümbertöötam. lõngaks ning riideks, töö kiire
ja odav. Vabrik ostab igal ajal linu ja takku
kõrgema päevahinnaga.

A.-S. Viljandi Linavabrik.

Aktsiaselts

Pärnu Krediit Pank

PÄRNUS, RÜÜTLI 30
ASUTATUD 1913. A.
TELEFONID: ÜLDINE 23,
JUHAJAJA KABINET 45

Võtab raha hoiale
tähtajalisele ja jook-
svale arvele.

Annab laenusid.

Ostab kõiki Tallinna
börsil koteeritud
väärtpabereid.

Toimetab raha saat-
mist ja dokumentide
järele raha sisse-
nõudmist.

Teraskambris laekad
(seifid) üürile anda.

TOIMETAB KÕIKI MUID
PANGAOPERATSIOONE.

EESTI

KIVIÕLI A.-Ü.

SUURIM
ÕLITÖÖSTUS
EESTIS

JUHATUS JA MÜÜGIOSAKOND:
TALLINN, JAANI TÄNAV Nr. 6
TELEF. 463-05, 464-50, 465-56
TEHASED JA KÄEVANDUS:
KIVIÕLI JAAM. TEL. SONDA 15

VALMISTAB kütteõli, imbutusõli, bitu-
meen, mootornafta,
puurimisõli, „Karbosto-
leum“, „Kresolaat“
(Fenolaat), tolmuõli
„Estolmit“, katuselakk
„Kiviõli-Ekstra“,
puhas põlevkivi katuse-
lakk, õiljapuu-karbo-
lineum „Estoleum“,
auto- ja aviobensiin
„Estolin“.

Tarvitage ja nõudke kõikjal Eesti Kiviõli ajll. saadusi